

TALÁLKOZÁSOK

KONFERENCIA A MAGYAR MŰHELYBEN

2016. november 18–19.

Eötvös József Collegium

Szerkesztette:
Ballagó Júlia és Cser Nóra

PROGRAM

2016. november 18. – péntek

- 9:00-9:15** **Megnyitó – Laczkó Krisztina**
- 9:15-10:15** **Plenáris előadás – Tolcsvai Nagy Gábor: Miért legyen funkcionális a nyelvtan?**
- 10:30-13:00** **Nyelvtudomány és alkalmazási lehetőségei – szekcióvezető: Borbély Anna**
- 10:30-11:00 **Szabó Gergely:** A nyelvi helyzetekről alkotott narratívák és önértelmezési stratégiák találkozása amerikai magyarokkal végzett interjúkban
- 11:00-11:30 **Lakatos Aliz:** Kétnyelvűség és nyelvi érintkezések a romániai magyar középiskolai anyanyelvi nevelésben
- 11:30-12:00 **Kosztai Nikolett:** Egy tisztántúli város nyelvjárásának összehasonlító vizsgálata és attitűdjének változása a generációk tükrében
- 12:00-12:30 **Havasi Zsuzsanna:** „Boszorkány feleségivel edgyütt” – Házaspárok elleni boszorkányperek szociopragmatikai vizsgálata
- 12:30-13:00 **Kaba Ariel:** „Shamefur Dispray” – Az elképzelt szamuráj nyelve kultúra- és médiumközi perspektívában
- 13:00-14:00** **Ebédszünet**
- 14:00-16:30** **Leíró nyelvészet és funkcionalitás – szekcióvezető: Imrényi András**
- 14:00-14:30 **Haraszi Rajmund:** Skandináv praktika a nyelvhasználatban – A rövid igeformák kialakulása a norvég nyelvben
- 14:30-15:00 **Bass Judit:** „Ezen besírtam! :D” A be igekötő kognitív szemantikai vizsgálata
- 15:00-15:30 **Ballagó Júlia:** Társas-személyközi viszonyok alakítása az egyetemi tanórákon
- 15:30-16:00 **Fazekas Boglárka:** „Apuka, tudom, hogy ezt most én mondom!” Metapragmatikai jelzések a *L’art pour l’art* társulat Besenyő család-jeleneteiben
- 16:00-16:30 **Sitkei Dóra:** Az ugratásról
- 16:50-19:20** **Filológiai kalandozások – szekcióvezető: Kiss Farkas Gábor**
- 16:50-17:20 **Cser Nóra:** A XIX. századi jövőábrázolások helye az irodalomtörténetben
- 17:20-17:50 **Beszkid Judit:** Orpheus, az elbeszélő hős
- 17:50-18:20 **Kovács Péter:** Cedrus ex Lybano – A Szent Imre legenda egy hasonlatának nyomában

- 18:20-18:50 **Farkas Flóra:** Tánc a tüzes karddal – Képhagyományozódás Paul Wann „*Tractatulus de chorea, canconibus, instrumentis musicis*” című prédikációjában
- 18:50-19:20 **Sebestyén Ádám:** A kevélység reprezentációi Bornemisza Péter egykötetes prédikációskönyvében

2016. november 19. – szombat

- 9:00-10:00 Plenáris előadás – Kulcsár-Szabó Zoltán: Nyelvkritika és lírai hagyomány Borbély Szilárdnál**
- 10:00-10:30 Az Átjárások-áthallások kötet bemutatója – Lengyel Imre Zsolt**
10:50-13:20 Elmélet és fordítás – szekcióvezető: Eisemann György	10:50-13:20 Jelenlét és teatralitás – szekcióvezető: Lengyel Imre Zsolt
10:50-11:20 Zsupos Norbert: Az irodalmi szöveg transzcendenciája Gilles Deleuze filozófiájában	10:50-11:20 Fejes Richárd: Medialitás és interpretáció kölcsönhatása Danielewski <i>House of Leaves</i> című regényében
11:20-11:50 Bakk Ágnes Karolina: Egyéni élménytervezés és az előadóművészet kapcsolata	11:20-11:50 Gregor Lilla: Bodor Ádám (szöveg)világának átjárhatósága
11:50-12:20 Benda Mihály: Írás és vizualitás Mallarmé <i>Kockadobás</i> című versében	11:50-12:20 Kész Orsolya: Bródy Sándor testábrázolásai és a modern magyar irodalmi szociográfia kezdetei
12:20-12:50 Barna László: A prózafordító Szabó Lőrinc	12:20-12:50 Bíró Árpád Levente: Az „új rajzú” bábszínház. A nagyváradi Állami Bábszínház a szakmaiság alakuló fórumain
12:50-13:20 Békefi Teodóra: Kosztolányi Itália-élménye(i)	12:50-13:20 Muntag Vince: „Egy érdekes, izgató perc! Egy csattanó!”: A <i>Játék a kastélyban</i> műfajmegjelölésének nyomában
- 13:20-14:30 Ebédszünet**
14:30-17:00 Képtér – szekcióvezető: Eisemann György	14:30-17:00 Modern találkozások – szekcióvezető: Lengyel Imre Zsolt
14:30-15:00 Fazekas Júlia: Fizikai és szimbolikus tér összekapcsolódása a reformkori divatlapok sétálóinál	14:30-15:00 Szemes Botond: A szellemi, a történeti és az anyagi találkozási pont

15:00-15:30	Kapus Erika: Jövők – nem egy, de száz alakban. Érintkezési pontok Czóbel Minka és M. C. Escher szubjektumábrázolásában	15:00-15:30	Lőrentz Éva Noémi: A trauma elbeszélése Dragomán György <i>A fehér király</i> és <i>Máglya</i> című műveiben
15:30-16:00	Santavetz Anna: Tudás és látás Ambrus Zoltán <i>Midas király</i> című regényében	15:30-16:00	Pap Zsolt: Kiszolgáltatottság! Szabadság? Csáth Géza
16:00-16:30	Mosa Diána: A kanonizálás és a kultikus olvasat hatása az <i>Iskola a határon</i> szövegtestére – halhatatlanná tétel vagy rituális gyilkosság?	16:00-16:30	Kukri Márta Mária: Reményeink – a csillag motívumának értelmezése Pilinszky János néhány versében
16:30-17:00	Magyary Anna: Ekphrasis és mítosz Nádas Péter <i>Emlékiratok</i> könyve című művében	16:30-17:00	Kintli Borbála: Egy másik művészet

ABSZTRAKTOK

9:15-10:15 péntek – Plenáris előadás

Tolcsvai Nagy Gábor: Miért legyen funkcionális a nyelvtan?

Az előadás a címben feltett kérdésre látszólag egyszerű ismétléssel válaszol: azért legyen funkcionális a tudományosan leírt, kifejtett nyelvtan, mert a nyelvről való emberi tudás funkcionális. A beszélő ember nyelvi tudása nem csupán grammatikai szerkezetek előállítását teszi lehetővé, hanem éppen más képességek is érvényesülnek benne: a szimbolizálás, a közös figyelemirányítás és referálás, az absztrakció és sematizáció, a koherens jelentés megkonstruálása és helyzethez igazítása mind olyan képesség, amely szükséges a hallgatóval közös jelentésképzéshez. A tudományos nyelvreírás ezért a nyelvi szerkezetek rendszerének bemutatásakor figyelembe veszi a jelentés kiemelt fontosságát, a nyelvi kifejezések természetes környezetét és a beszélő mindenkori nézőpontját. Vagyis a kognitív alapozású funkcionális nyelvtan a nyelvet összetett emberi tudásként tekinti, amely tudás a szerkezeteket és azok összefüggéseit használatuk rendszer szintű tényezőivel és feltételeivel együtt írja le, korábban ismeretlen típusú grammatikákat eredményezve. A funkcionális kognitív nyelvtan megfelelő választ ad az ezredfordulós kommunikációs társadalom innovációs szükségleteire, nyelvi teljesítményigényére és reflexióira.

10:30-13:30

Nyelvtudomány és alkalmazási lehetőségei – szekcióvezető: Borbély Anna

10:30-11:00 Szabó Gergely (ELTE EJC)

**A nyelvi helyzetekről alkotott narratívák és önértelmezési stratégiák találkozása
amerikai magyarokkal végzett interjúkban**

Kutatásom célja, hogy a migrációban tapasztalt nyelvi helyzetek és kihívások egy az eddigiektől eltérő, a labovi szociolingvisztikától eltávolodó elméleti kiindulópontból való megközelítését valósítsa meg. Habár a két-, illetve többnyelvűség kérdései sokat kutatott témák a magyar szociolingvisztikai vizsgálatok körében, a Kárpát-medencén kívül élő külföldi magyarság nyelvi helyzetéről alkotott narratívák mégis ritkán kerültek előtérbe eddig. A kifejezetten az egyesült államokbeli kutatások (így például Bartha Csilla, Fenyvesi Anna és Kontra Miklós vizsgálatai) több évtizeddel ezelőtt készültek, így az én tanulmányom nagy úrtölthet be.

Az adatgyűjtés során harminc interjút készítettem első generációs magyar származású migránsokkal, akik az Amerikai Egyesült Államokban települtek le. Adatgyűjtésem a lehető legszélesebb mintából válogattam; célt nem egy adott közösség kvalitatív nyelvi vizsgálata volt, hanem különböző szociokulturális háttérrel és élettapasztalattal rendelkező személyek (ki)vándorlásról és valamilyen többnyelvűségről vagy többregiszterűségről alkotott attitűdjeinek és narratívájának összegyűjtése. Az interjúk öt modulból álltak össze, így az adatgyűjtők egyéni háttérükkel, migrációjukkal és külföldi munkavállalásukkal, nyelvi helyzetükkel, magyarországi közegükkel és kapcsolattartásukkal, valamint a kinti

magyarsággal kapcsolatos kérdésekre válaszoltak. Az ilyen kis mintán végzett kvalitatív elemzések előnye az, hogy az emigráció körülményeinek mélyebb megértését és az ebben résztvevő egyének önértelmezésének olyan feldolgozását adhatják, amelyek a kvantitatív vizsgálatokban nem jelennek meg, és nem is tudnának megjelenni.

Kutatásom tágabb kontextusban arra is vállalkozik, hogy a két-, illetve többnyelvűség és a diaszpóra fogalmairól kialakított, a magyar hivatalos diskurzusokban és a tudományos munkákban egyaránt megjelenő képet árnyalja, valamint azokat egy sokkal szélesebb perspektívából mutassa be. Jelen előadás a szűken vett kutatási eredmények bemutatásán túl ezeknek a terminusoknak az újszerű megközelítésére is vállalkozik, amely a nyelvek és nyelvváltozatok sokkal kiterjedtebb rétegződését, illetve azok teljes elkülöníthetlenségét hangsúlyozza az egyéni sajátosságokat kiemelve.

11:00-11:30 Lakatos Aliz (BBTE)

Kétnyelvűség és nyelvi érintkezések a romániai magyar középiskolai anyanyelvi nevelésben

Mind a kétnyelvűség, mind a nyelvi érintkezések időszerű kérdések a romániai magyar nyelvű beszélők vonatkozásában, de fontosságukhoz képest alig kapnak helyet az oktatásban. Dolgozatomban egy olyan feladatbank kidolgozására vállalkoztam, amely adekvát szaktudományos háttér felől igyekszik a kérdéskört megragadni és oktatásra „fordítani”, és amely kerülve a megszokott frontális oktatást, változatos módszerekkel dolgozza fel a témát úgy, hogy a diákok ne csak befogadóként vegyenek részt az órákon, hanem lehetőségük nyíljon kritikusan viszonyulni a felvetett kérdésekhez.

Az indítékok kapcsán azt mondhatjuk el, hogy a romániai középiskolai magyar nyelv és irodalom tantárgy kereteiben csak elvétve találunk nyelvi témákat. Tankönyvek és segédanyagok hiányában az anyanyelvi tanterv előírásai mentén felvetődő nyelvi kérdések csak egyes fogalmak definiálására, rendszerezésére koncentrálnak, vagyis a nyelv nem mint kommunikációs közeg, hanem mint egy változatlan, leírható és leírt rendszer jelenik meg az oktatásszabályozási dokumentumok szellemében.

Míg a tantervben a kétnyelvűség pusztán mint egy nyelvészeti fogalom szerepel, kontextus nélkül, az általam elkészített feladatsorban egy összetett viszonyrendszerben jelenik meg. A segédanyag nemcsak a kétnyelvűség értelmezésében nyit látószögben, hanem a nyelvi érintkezés olyan vonatkozásai is kiemelten tematizálódnak, mint például a kontaktusváltozatok, a kódválasztás és kódváltás, a kölcsönzés széles spektruma stb., de tágabban a nyelvi jogok kérdésköre is ide kapcsolódik. A témacsoport feldolgozásához mozgósított nyelvi adatok nemcsak egyfajta „*nyelvi lehorgonyzását*” szolgálják a tárgyalt kérdésköröknek, hanem az adatokkal való műveletek „*kultúráját*” is igyekeznek meghonosítani, annak módszereit bevezetni.

A feladatsor megoldása, feldolgozása során a diákok egy olyan szemléletet sajátíthatnak el, amely a nyelvet a környezete függvényében vizsgálja, nem egy mindentől elszigetelt entitásként. Emellett pedig a feladatok megoldása nem öncélú, mert a diákok nem olyan tudást sajátítanak el, amelyet csak az iskolában kérnek számon, hanem iskolán kívül is haszná van. További cél pedig az, hogy láttassa az összefüggéseket a különböző nyelvi, illetve társadalmi jelenségek között.

11:30-12:00 Koszta Nikolett (ELTE)

**Egy tiszántúli város nyelvjárásának összehasonlító vizsgálata és attitűdjének változása
a generációk tükrében**

Előadásom középpontjában egy tiszántúli település, Tiszacsege áll, melyet a Hortobágy „kapujaként” is emlegetnek (W1) és a Tisza-Körös vidéki nyelvjárási régióhoz tartozik (JUHÁSZ 2003: 288–9). Kutatásomban a város nyelvjárásának összehasonlító vizsgálatára vállalkozom. Megfigyelem a helység legszembetűnőbb jelenségeit és azok meglétének, illetve eltűnésének mértékét, mind az MNyA (DEME–IMRE 1968–1977) kutatásai óta eltelt nagyjából 50 év távlatában, mind a jelenlegi generációk tükrében. Ezen kívül a nyelvjárási attitűdöt is megfigyelem a településen, amely az ott élők nyelvhasználattal kapcsolatos vélekedését, beállítottságát és az ahhoz való viszonyát foglalja magába (KISS 1995: 135). Adatközlőim között szintén több korcsoport jelenik meg, egyaránt képviselteti magát az idősebb és a fiatalabb korosztály, az ő vélekedésüket vizsgálom az előadás során. Előzetes hipotézisem, hogy a nyelvjárási jelenségek a fiatalabb korosztály esetében kevésbé tettenérhetők, hiszen a köznyelvi behatás fokozottabban érinti őket, valamint arra számítok, hogy a saját városában beszélt és máshol hallott nyelvjárásokról való vélekedésük is inkább közömbös vagy negatív, mint a beszédmódhoz jobban kötődő idősebb korosztály esetében. Kutatásomhoz az MNyA adatait, az ÚMNyA (Új magyar nyelvjárási atlasz) folyamatosan folyó munkálatainak már meglévő, 2008-as gyűjtéseit, valamint saját terepmunkám anyagát és eredményeit használom fel. Anyaggyűjtésem során leginkább az irányított beszélgetés módszerével dolgoztam, valamint az ÚMNyA kérdőívének válogatott pontjait is végigkérdeztem az adatközlőktől.

Hivatkozott irodalom:

- DEME LÁSZLÓ – IMRE SAMU szerk. 1968–1977. *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2003. A magyar nyelvjárások területi egységei, In: KISS JENŐ (szerk.): *Magyar Dialektológia*. Osiris, Budapest.
- KISS JENŐ 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- W1= A város hivatalos honlapja. http://tiszacsege.hu/?page_id=2 [2016. 10. 13.]

12:00-12:30 Havasi Zsuzsanna (ELTE EJC)

**„Boszorkány feleségivel edgyütt” - Házaspárok elleni boszorkányperek
szociopragmatikai vizsgálata**

Boszorkánysággal az esetek túlnyomó többségében nőket vádoltak, de akadnak olyan perek, amelyeket férfiak, sőt, olyanok is, amelyeket házaspárok ellen folytattak le. Az ilyen dokumentumok kínálkoznak a genderszemponitú elemzésre, mivel egy férfit és egy nőt megegyező körülmények között vádolnak. Összevethető tehát a férfiak és a nők reprezentációja, illetve kifejezetten boszorkányként való reprezentációja, de megjelenik egy összekötő szál, a két tényezőtől kirajzolódó többletelem is: a házaspár reprezentációja és a házaspár boszorkányként való bemutatása. A házaspárok elleni boszorkányperekre irányuló vizsgálódásom eszközéül a grice-i maximákat választottam. Grice alapvetése szerint a társalgás célját, irányát tiszteletben tartják a társalgás résztvevői. Ez az irány a tárgyalótermi diskurzusokban explicit, hiszen egy pernek vállaltan, hatóságilag szabályozottan van célja: a vádlott(ak) bűnösségének vagy ártatlanságának bizonyítása. Így periratokban különösen feltűnővé válik az együttműködési maximák megsértése. A következőképpen kezd például sérelmeinek részletezésébe egy tanú a Linka Mária és férje elleni boszorkányperekben: „Hallotta

mindenkor gyanós személynek lenni Linka Mariát de semmit sem tud rója, hanem az Ura képében száma nélkül Északának idein kényszerít a fatentst". A rontáselbeszélés megszokott forgatókönyve tárulhatott a per során jelen lévők vagy a periratot ma olvasók elé, a szövegből kiemelt fordulat azonban meglepő elemekkel is szolgál: a tanút kizárólag a női vádlottról kérdezték, mégis a férfi vádlott bűnlajstromának részletezésébe kezd – tehát megnehezíti a hatóság munkáját. Számos ehhez hasonló elemmel, jelenségcsoporttal találkozhatunk a házaspárokat együttesen érintő perekben, amelyek gyakran a vádlottak párként való reprezentációjával hozhatók összefüggésbe. A diskurzusok elemzéséhez egy-egy maxima megsértését választom csomópontul, illetve megkeresem azokat az okokat, amelyekkel a maxima mégis érvényesülhetett a per résztvevői számára. Következtethetünk arra, mai fogalmainktól eltérően, azokkal szembekerülve mit jelenthetett a boszorkányperek iratainak keletkezésekor az evidencia, mi számíthatott informatív vallomásnak a tanúk részéről, vagy éppen milyen feltételekkel lehetett releváns egy válasz a tárgyalóteremben. A maximák kijelölése mentén társadalmi-szociokulturális és néprajzi okok találkoznak a történeti pragmatikai megközelítésben.

12:30-13:00 Kaba Ariel (ELTE)

„Shamefur Dispray” — Az elképzelt szamuráj nyelve kultúra- és médiumközi perspektívában

Kulcsszavak: karakternyelvészet; videójáték-nyelvészet; interkulturális nyelvészet; japán; korea

Napjainkban egyre többen kerülnek testközelbe a videójátékokkal. A gamifikáció a legkülönbözőbb embercsoportokat szólítja meg. Különböző módokon involvál ez a folyamat: a telefonos játékoktól az oktatásig, szinte mindenütt fellelhető a gamifikáció nyoma.

Így tehát a tudománynak is fontos számot adni eme jelenség mibenlétéről. A nyelvtudományokban nemzetközi szinten egyelőre kevésbé észlelhető a téma súlya; hazánkban pedig hatványozottan igaz ez. Tovább árnyalja a helyzetet, ha a kutatások túlnyomó többségében használt angol nyelv helyett, teszem azt, távol-keleti nyelveket veszünk górcső alá.

A videójátékok többségét nem lokalizálják Magyarországon, így legfőljebb – önkéntesek által készített – nem hivatalos magyar felirattal találkozhatunk a játék során – szinkronnal szinte sosem. Ellenben az angol nyelvet tekintve az itthoni helyzet fordítottját tapasztaljuk.

A Creative Assembly nagysikerű sorozatának egyik kiadványa, a Total War: Shogun 2 többek között az angol változata miatt lett mém, ugyanis a játék narrátora, aki vélhetően japán nemzetiségű, „sajátos” angol kiejtéssel nyilatkozik meg. A címben szereplő kifejezés is a narrátortól származik, akit emiatt „Shamefur Dispray Man” mémként ismer az internet.

Felmerül a kérdés, hogy mennyiben szükséges egy középkori japán szamurájnak az angol „törnie”; s egyáltalán angolul beszélnie? Választ kapunk majd erre a kérdésre is a szakirodalmi álláspontra hivatkozva. Érdekességgéppen a játék német változatában nem tapasztalható az angol változathoz hasonló jelenség.

Az előadásban tehát megkíséreljük kideríteni, hogyan „kellene” beszélnie egy szamurájnak. A kutatást más videójátékok, filmek és dokumentumfilmek, illetve egy TV-show elemzése révén, ugyanakkor angol, német, japán és koreai nyelvű anyagok vizsgálatával visszük véghez.

Hazánkban egyedülálló módon a japán szerepnyelvezetet tesszük meg a kutatás fő témájának, méghozzá a japán kutatások közt is példanélküli módon, hiszen videójáték-elemzést végzünk. S egy lépéssel tovább megyünk, amikor is a szerepnyelvezet, illetőleg a szerepnyelvezet-kutatás koncepciójára alapozva megalkotjuk a karakternyelv, illetőleg a karakternyelvészet rendszerét.

Egyébiránt kuriózumnak számít a koreai nyelvet érintő nyelvészeti kutatás is, így a koreanisztika számára is értékes eredményekkel szolgálhat ez a kutatás.

14:00- 16:30

Leíró nyelvészet és funkcionalitás – szekcióvezető: Imrényi András

14:00-14:30 Haraszti Rajmund (ELTE)

Skandináv praktika a nyelvhasználatban - A rövid igeformák kialakulása a norvég nyelvben

Előadásom témája az úgynevezett rövid igék (norvég: korte verb) formája, kialakulása és használata a norvég és dán nyelvben.

A norvég főnévi igenevek három csoportját szokás megkülönböztetni: a legalább két szótagú, hangsúlytalan -e- re (schwára) végződő igéket; az egy szótagú, hangsúlyos magánhangzóra végződő igéket; valamint hosszú és rövid alakjukat szabadon változtató igéket. Összehasonlítva ezeket dán megfelelőikkel azt tapasztaljuk, hogy a dánban csak két csoportról beszélhetünk: a szabad változatok itt nincsenek meg.

Egy nyelvtörténeti áttekintés keretében bemutatom, mikor és hogyan kezdtek az – elsősorban gyakran használt – igék lerövidülni, mikor váltak el a norvég és dán megfelelőik egymástól, illetve rámutatok, hogy a mai (elsősorban dán) tendenciákat is figyelembe véve nagy valószínűséggel hogyan alakul a – ma még gyakran – hosszú igék sorsa e skandináv nyelvekben. Vizsgálatom kiterjed mind irodalmi, mind köznyelvi szövegekre.

A modern norvég nyelvben a hosszú és rövid igealakok közti választást több tényező is befolyásolja: egyes esetekben a különbség pusztán stilisztikai (a hosszú forma a választékosabb stílus ismertetőjegye); más esetben a két igealak jelentése eltérhet; ismét más esetben morfológiai- szintaktikai (partikler, prefikser) vagy szemantikai faktorok befolyásolják az alakválasztást. [Itt kitérek különféle igei paradigmákra, illetve az igékből képzett főnevekre is; bizonyos esetekben ugyanis – a dán formához hasonlóan – egy plusz mássalhangzó (ekstrakonsonant) bukkan fel a rövid norvég igealakok végén.] A leírásban láthatjuk, hogy a norvég gyakran megengedő a választásban, más esetekben viszont csak az egyik alak helyes. A dán igék nem mutatják ezt a fajta szabadságot-változatosságot.

Előadásomat egy rövid kitekintéssel zárom, melyben a fent vizsgált skandináv nyelveket – a teljesség igénye nélkül – összevetem más germán nyelvekkel (az irodalmi németet véve kiindulási alapul az alemann és a luxemburgi nyelvjárásokkal).

Az összegzésben megállapítom, hogy jóllehet a rövid igék kialakulása nem pusztán a norvég nyelvre jellemző, más nyelvek nem mutatják azt a változatosságot, amit norvégban megfigyelhettünk.

14:30-15:00 Bass Judit (ELTE EJC)

“Ezen besírtam! :D” A be igekötő kognitív szemantikai vizsgálata

Előadásom témája a neologizmusokban megjelenő be igekötő szemantikai vizsgálata. Kutatásom során arra keresem a választ, miként alakul a begyakorlott irányjelentés szerepe az igekötő jelentésszerkezetében, illetve ennek függvényében miként változik meg az igekötő szintaktikai környezete. A kutatás elméleti keretét és vizsgálati módszereit egyaránt korábbi munkám során alapoztam meg, melyet az Eötvös József Collegium Magyar Műhelyének IV. Juvenília konferenciája és az Anyanyelvünk évszázadai 3. hallgatói konferencia keretei között mutattam be.

Ennek eredményei szerint a jelenlegi vizsgálatot kognitív elméleti keretben végzem (TOLCSVAI NAGY 2013 a, b), figyelembe véve Ladányi Mária feltételezéseit (LADÁNYI 2004) és Szili Katalin korpuszvizsgálatának eredményeit (SZILI 2005). Ladányi szerint a *be* igekötős neologizmusok két csoportba sorolhatók aszerint, hogy követik-e a nyelvi rendszer szabályait. Feltételezése szerint mindkét csoport tagjai besorolhatók a produktív mintára jellemző három, általa megalkotott kategória, az irányjelentés, a telítettség és a teljesség kategóriája alá, azonban a nyelvi rendszer szabályaitól eltérő alakok esetében a kategóriák minden esetben valamilyen állapotra értelmezendők, s esetükben az igekötő jelentésszerkezetében változik az irányjelentés és az akcióminőségek viszonya. Szili szerint azokban a *be* igekötős alakokban, amelyek jelentésszerkezetében a begyakorlott irányjelentés dominál, a trajektor, a határozó, s a kettő közötti, a trajektor által bejárt meghatározott mozgáspálya hármas egysége teljes, míg grammatikalizálódott igekötő esetén ez az egység hiányos, tehát az igekötő szintaktikai szerkezete megváltozik.

Vizsgálatom két módszer alkalmazásából tevődik össze. Része egyfelől a néhány kiválasztott igével végzett korpuszvizsgálat, másfelől egy budapesti egyetemistákkal végzett kérdőíves felmérés, amellyel a vizsgált alakok jelentésszerkezetének feltérképezésére teszek kísérletet. A korpuszvizsgálat alapja az MNSz2 állományából származó adatokból és internetes gyűjtésekből összeállított kisebb korpusz, módszere a Szili által alkalmazott szintaktikai elemzésen alapul. A kérdőíves felmérés egyben módszertani kísérlet is, célja a minél pontosabb jelentésmeghatározás lehetőségeinek felmérése.

Hivatkozott irodalom:

- LADÁNYI MÁRIA 2004. Rendszer – norma – nyelvhasználat: Igekötős neologizmusok „helyi értéke”. In: BÜKY LÁSZLÓ (szerk.): *Nyelvleírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilsztika. (A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI.)*. Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 97–118.
- SZILI KATALIN 2005. A *be* igekötő jelentésváltozásai I. *Magyar Nyelvőr*, 129: 151–64.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2013a. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Osiris, Budapest, 178–9, 267–75.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2013b. Az ige + igekötő szerkezet szemantikája. *Nyelvtudományi Közlemények*, 109: 187–277.

15:00-15:30 Ballagó Júlia (ELTE EJC)

Társas-személyközi viszonyok alakítása az egyetemi tanórákon

Előadásomban azt vizsgálom, hogy az egyetemi oktató és hallgató közötti diskurzusokban milyen dinamikus folyamatok, illetve diszkurzív stratégiák mentén konstruálódnak meg a társas-személyközi viszonyok. Ezek a diszkurzív műveletek a dinamikus jelentésképzés részét képezik, mégpedig olyan módon, hogy a beszélők a közös figyelemirányítási jelenet során alkalmazásba veszik azokat a szociokulturális tényezőket által is meghatározott forgatókönyveket, illetve tudáskereteket, amelyek mentén az aktuális diskurzusban oktatóként vagy hallgatóként pozicionálják magukat, valamint beszédpartnerüket.

A kvalitatív vizsgálat megvalósításához választott módszer egy specifikus beszélt nyelvi korpusz elemzése, amely korpuszt hét kis létszámú egyetemi tanóra hanganyagából állítottam össze. A metodológiát az teszi indokolttá, hogy azok a konstruálási műveletek, amelyekre a kutatás irányul, diszkurzív közegben, illetve spontán módon előhívódva vizsgálhatók.

Az előadásban nagy hangsúly helyeződik a társas deixis működésére. Egyrészt szót ejtek a személydeixis kifejezőeszközöiről, illetve arról, hogy a beszélők milyen módon horgonyozzák le saját magukat, beszédpartnerüket, valamint a diskurzus további résztvevőit a tanóra interszubjektív kontextusában. Másrészt vizsgálat tárgyává teszem azt, hogy a beszélők miként

konstruálják meg az egyes résztvevői szerepekhez kapcsolódó szociokulturális viszonyulásait; kitérek tehát arra is, hogy a tanórák szereplői hogyan veszik alkalmazásba az attitűdöik kifejezőeszközeit.

A funkcionális kognitív nyelvészet személete szerint a résztvevők diskurzusról diskurzusra megkonstruálják, újrakonstruálják a közöttük lévő társas távolságot, illetve közelséget, és identitásgyakorlatokat hajtanak végre, mindezt pedig az identitásra vonatkozó tudás, azaz foratókönyvek, illetve diszkurzív stratégiák mentén teszik. Előadásomban tehát kitérek az identitásképzés kérdéskörére is, az identitást nem statikus, a priori kategóriaként, hanem dinamikus folyamat eredményeként értelmezve, amely az előadásban tárgyalt nyelvi műveletek révén jön létre.

Végül elmondhatjuk, hogy a társas-személyközi viszonyokat alakító diszkurzív stratégiákhoz a tudatosság különböző mértéke kapcsolódhat, bizonyos sémák ugyanis begyakorlottabbak lehetnek másoknál. Ugyanakkor egyes nyelvi választások reflexió tárgyává is válhatnak, illetve metapragmatikai jelzés kapcsolódhat hozzájuk, így előadásomban szót ejtek arról is, hogy a metapragmatikai tudatosság milyen mértékben van jelen a vizsgált diskurzusok résztvevői szerepeinek alakításában.

15:30-16:00 Fazekas Boglárka (ELTE EJC)

„Apuka, tudom, hogy ezt most én mondom!” Metapragmatikai jelzések a *L’art pour l’art* társulat Besenyő család-jeleneteiben

A *L’art pour l’art* társulat Besenyő család-jeleneteiben, hasonlóan a társulat más munkáihoz, igen gyakoriak a sajátos nyelvi megoldások. Kutatásom során ezekben a szövegekben vizsgálom a metapragmatikai jelzéseket, azon belül is a nyelvi és kognitív tevékenységre reflektáló megnyilatkozásokat. A kutatás rövid távú célja megvizsgálni a Besenyő család-jelenetekben található, a metapragmatikai jelzésekhez kapcsolódó szokatlan vagy újszerű megnyilatkozásokat, hosszabb távú célja pedig ezeken keresztül feltérképezni a metapragmatikai jelzésekről kialakult sémákat. A vizsgálat kvalitatív, de megalapozása lehet egy későbbi kvantitatív vizsgálatnak.

A funkcionális pragmatikában fontos szerepet játszik a metapragmatikai tudatosság, azaz saját és más személyek megnyilatkozói, illetve befogadói tevékenységének reflexió tárgyává tétele. (TÁTRAI 2011: 119.) A metapragmatikai tudatosság nyelvi nyomai a metapragmatikai jelzések, amelyek terjedelme és kidolgozottsága összefügg a metapragmatikai tudatosság mértékével: ezek minél terjedelmesebbek és kidolgozottabbak, annál nagyobb metapragmatikai tudatosság jellemzi a diskurzus résztvevőinek nyelvi tevékenységét. Kutatásomban a megnyilatkozó és befogadói tevékenységre reflektáló metapragmatikai jelzéseket vizsgálom.

A vizsgálat korpuszalapú, amelyhez a korpuszt a *L’art pour l’art* társulat 1991 és 1996 között futó *Vastyúk is talál szeptet* című televíziós műsorában található Besenyő család-jeleneteiből állítottam össze. A jelenetek szövegét lejegyeztem, majd ezekből összegyűjtöttem azokat a megnyilatkozásokat, amelyekben a saját vagy mások nyelvi, illetve értelmezői tevékenységére történik reflexió.

Laczkó Krisztina és Tátrai Szilárd a narratívákkal kapcsolatos metapragmatikai jelzéseket vizsgálták számítógép közvetítette diskurzusban, amelyben ők a történetmeséléssel kapcsolatos metapragmatikai jelzések legtipikusabb nyelvi megvalósulásokra irányították a figyelmet (vö. LACZKÓ – TÁTRAI 2015: 120- 132), míg én azokat a megnyilatkozásokat gyűjtöttem össze, amelyekben a metapragmatikai jelzések valamilyen szokatlan, újszerű formában jelennek meg. Erre lehet példa az alábbi megnyilatkozás:

Mindig azt mondom, amit én! Rend a lelke, mind esznek!

A fenti példában a metapragmatikai tudatosság a *mond* ige egyes szám első személyű alakjában fejeződik ki. A mondat értelmezhető tautológiaként is, hiszen a megnyilatkozó (Besenyő István, a családfő) a saját szavait használja egy-egy megnyilatkozáshoz, kivéve ha valakitől idéz. Mivel a következő mondat a „*Rend a lelke mindennek*” közmondás elferdített változata, valószínűbb, hogy István itt idéz, méghozzá saját magától. Mind a tautológia, mind az önidézet figyelemfelkeltő lehet ezekben a jelenetekben.

Hivatkozott irodalom:

LACZKÓ KRISZTINA – TÁTRAI SZILÁRD 2015. A metapragmatikai tudatosság jelzései számítógép közvetítette társalgási narratívákban. *Beszéd kutatás*, 23: 120–32.
TÁTRAI SZILÁRD 2011. *Bevezetés a pragmatikába*. Tinta, Budapest, 119–23.

16:00-16:30 Sitkei Dóra (ELTE EJC)

Az ugratásról

A tréfálkozás egyfajta játékos keretét biztosítja a diskurzusnak (BOXER–CORTÉS–CONDE 1997). BOXER–CORTÉS–CONDE (1997) szerint három típusa van a diskurzusokban megjelenő viccelődésnek: a vicc (a humor ekkor nem irányul a beszélgetésben részt vevőkre közvetlenül), az önirónia és az ugratás.

Az ugratás egyfelől fatikus funkciót lát el (az adott társas kapcsolatra utal, annak megerősítésére szolgál) (vö. BALÁZS 1993, GEYER 2008), ekkor szolidaritásunkat fejezzük ki a másikkal (LEECH 1983, NEMESI 2011), másfelől élhetünk vele a társas interakció során létrejövő valamely apróbb renitensségre (például dicsekvés vagy túlzásba vitt panaszkodás) való reagálásként, az eredeti „rend” helyreállítása céljából, a társas interakció egyfajta kontrolljaként is (GEYER 2008, HUSZÁR 2009). Az egymással általában közeli kapcsolatban álló személyek közül ugrathatja egyik a másikat az egymáshoz képest meghatározódó státuszuk, helyzetük függvényében. Amikor erre a státuszbeli különbségre épít az ugratás, akkor sok esetben ezen különbség demonstrálása az ugratás célja (GEYER 2008). Például munkahelyen, elsősorban férfiak között egyfajta „*elnyomó*” humorként jelenhet meg a hatalmi különbségek kihangsúlyozására (MULLANY 2007).

Az ugratás mindig egyfajta közös háttértudásra, tapasztalatra támaszkodik, arra utal (GEYER 2008), így általában egy olyan megnyilvánulásról van szó, amelyet csak az adott diskurzusban részt vevők értenek (BOXER–CORTÉS–CONDE 1997). Mindemellett tartalma az azt megjelenítő szöveggörnyezetben nem igazságként van értelmezve (LEECH 1983, CULPEPER 2005), ami a humor alapjául szolgál. MILLS (2003) szerint az ugratás lehetőséget ad a beszélőknek arra, hogy érzései alapján, valamely – ahhoz közeli – tartalmat fejezzék ki (vagyis az ő szemszögéből igazságot), majd az ugratás során ezen véleményét túlzó formába önti, ami elveszi megnyilatkozásának az igazságélét, s így a megnyilatkozás a felszínen úgy értelmeződik, mintha nem mondták volna komolyan.

Attól függően, hogy az ugratás hogyan érinti a személyt, akire irányul, erősítheti a kapcsolatot, s ekkor szolidaritásépítő, s egyúttal arc(ulat)védő lehet, vagy a társas interakció kontrolljaként udvariatlan megnyilvánulás lesz (LEECH 1983), és ezúttal az arc(ulat)fenyegetés kategóriájába lehet sorolni (GEYER 2008).

Hivatkozott irodalom:

BALÁZS GÉZA 1993. *Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
BOXER, DIANA – CORTÉS–CONDE, FLORENCIA 1997. From bonding to biting: conversational joking and identity display. *Journal of Pragmatics*, 27: 275–94.

- CULPEPER, JONATHAN 2005. Impoliteness and entertainment in the television quiz show: The Weakest Link. *Journal of Politeness Research*, 1: 35–72.
- GEYER, NAOMI 2008. *Discourse and Politeness: Ambivalent Face in Japanese*. Continuum, London.
- HUSZÁR ÁGNES 2009. *Bevezetés a gendernyelvészetbe*. Tinta, Budapest.
- LEECH, GEOFFREY NEIL 1983. *Principles of Pragmatics*. Longman, London.
- MILLS, SARA 2003. *Gender and politeness*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MULLANY, LOUISE 2007. *Gendered Discourse in the Professional Workplace*. Palgrave Macmillan, New York.
- NEMESI ATTILA LÁSZLÓ 2011. Az udvariasság elméletei. In: NEMESI ATTILA LÁSZLÓ (szerk.): *Nyelv, nyelvhasználat, kommunikáció. Hét tanulmány*. Loisir, Budapest.

16:50-19:20

Filológiai kalandozások – szekcióvezető: Kiss Farkas Gábor

16:50-17:20 Cser Nóra (ELTE EJC)

A XIX. századi jövőábrázolások helye az irodalomtörténetben

A XIX. századi történelmi regények egyik fő értékelési vitája során a történeti hitelesség állítódik szembe az irodalom fikcionalitásával. Mind a történetírói, mind a szépirodalmi nézőpont ritkán tér ki a történelmi regények szerzőinek mellékesnek bélyegzett, életműbe alig beilleszthető, jövőben játszódó, vagy jövőképeket megjelenítő munkáira. Ismertebb példa Jókai Móról *A jövő század regénye*, de Jósika Miklós is írt ilyet *Végnapok* címmel. A valóban megtörtént, ismert történelmi eseményeken alapuló, mégis kétségtelenül fikciós elemeket tartalmazó történelmi regényekkel szemben ezeket a jövőábrázolásokat a fantasztikus irodalomhoz is be szokás sorolni. A fantasztikus irodalom műfajjelölő kategóriája viszont erősen kapcsolódik a szórakoztató irodalomhoz, így az irodalomtudomány csak saját maga periferiáján helyezi el, nem szívesen foglalkozik vele. De a szórakoztató irodalomhoz történő besorolás is problematikus, mivel az erről szóló diskurzusok mindig korhoz kötöten jelennek meg. Egyrészt a mai fantasztikus irodalomnak nevezett műfaj csak kezdeménynek, valamifajta elődnek tekinti a fent jellemzett műveket, nem teljes értékű fantasztikus műnek, másrészt a saját korukban sem helyezhetők el a szórakoztató irodalom vagy éppen a ponyva horizontján, mert a korabeli kritika sokszor beteg képzelgésnek tartotta a jövőről való irodalmi gondolkodást.

Így a jövőt ábrázoló, jövőben játszódó XIX. századi művek az értelmezések periferiájára szorultak, mellékesen említett, vagy éppen határterületet képviselő alkotások lettek. Előadásomban ezt az irodalomtudományi visszásságot kívánom felvillantani, mely sok esetben azt eredményezi, hogy ezek a jövőábrázolások vagy kimerítő értelmezés, elemzés nélkül maradnak, vagy reflektálatlanul kerülnek besorolásra olyan címkék alá, melyekhez nem feltétlen tartoznak.

17:20-17:50 Beszkid Judit (ELTE EJC)

Orpheus, az elbeszélő hős

A görög mitológia egyik legősibb mondája az aranygyapjúért Kolchisba hajózó Argonauták története. Az antik irodalomból Apollónios Rhodios és Valerius Flaccus Argonautikáját ismerjük, valamint egy, a Kr. u. 4-5. századra datált költeményt, melyet a hagyomány orphikus Argonautikaként tart számon. Ez utóbbi mű ismeretlen szerzője, akinek neve Orpheusé mögött

rejtve marad, ugyanis a költemény Orpheus Argonautikájaként maradt ránk, a thrák dalnokot állítja elbeszélő szerepbe. A műben felfejthető kerettörténet szerint Orpheus élete alkonyán barlangjába visszahúzódva tanítványának Musaiosnak mondja (énekli) el az Argó hajó válogatott legénységének kalandjait, akikhez Iasón kérésére ő maga is csatlakozott.

Előadásomban a költemény fentebb vázolt, összetett narratológiai szerkezetének részletes elemzése után azt a kérdést vizsgálom, mi jellemzi Orpheust mint elbeszélő hőst, hogyan jelenik meg az Argonauták között mint dalnok, aki bűvös hatású énekével még a vadakat és madarakat is képes lenyűgözni. Az orpheusi elbeszélő megragadásához feltétlenül szükséges a mű bevezetőjének pontos elemzése, mely egyfajta áttekintést ad Orpheus eddigi életéről és műveiről, viszonyítási pontot kínálva a mostani, korábban soha el nem mondott történethez.

A költeményből ezután két jelenetet emelnék ki: a Cheirónnál, a bölcs kentaurnál elköltött lakoma utáni énekversenyt, ahol a hajósok buzdítására Orpheus, noha eleinte Cheirón iránti tiszteletből vonakodik, végül mégis összeméri énektudását vendéglátójukéval. A második részlet pedig a mű másik zenei agónja, a szirénekkal való találkozás. Az aranygyapjú megszerzése után hazafelé tartó Argonauták ugyanis az énekükkel halálba csábító szirének mellett is elhajóznak, s engedve az ellenállhatatlan szirénének csábításának ők maguk is áldozatul esnének, de Orpheus felismerve a veszélyt egy dalba kezd, s legyőzve a sziréneket, megmenti az Argó hajó legénységét.

17:50-18:20 Kovács Péter (PTE)

Cedrus ex Lybano – A Szent Imre legenda egy hasonlatának nyomában

A latin nyelvű Szent Imre-legendánk napjainkig öt elkülöníthető szövegváltozatban maradt fenn, három különböző prologussal. E kéziratok prologusának szövegközi kapcsolataira – a Hartvik- legenda, az Intelmek és a Szent László- legenda ún. nagyobbik változatának párhuzamos helyeire – számos kutató felhívta már a figyelmet. Előadásomban a bécsi és müncheni kéziratokban olvasható bevezetők egyik hasonlatának („sicud [sic!] cedrus ex Lybano”) történeti kontextusát vizsgálom.

Először a legenda kézirati hagyományozódását, valamint a legenda keletkezési ideje körül kialakult polémiákat tekintjük át. A prologusok ismertetésén túl behatóbban megvizsgáljuk a VM típusú prologus önálló szakaszait: a cédrusfa-hasonlat forrásvidékét feltárva igyekszünk választ találni arra, hogy miért ezt a hasonlatot alkalmazta a szerző.

A hasonlat forrásvidékének az István-officium anyagát tartjuk, ahonnan szimbolikus jelentése miatt kerülhetett át az Imre-korpusz szövegeibe. A cédrus számtalan jelentéssel ruházódik fel a középkorra, a 12. századtól liturgikus szövegekben többnyire pozitív erények hordozója is. Feltételezésünk szerint az ekkorra kialakult kétféle Imre-kép szintetizálásra szolgál; a krónikai hagyomány trónörökösi erénykatalógusának lehetséges közvetítőjeként, a nemesi származás mellett a humilitas, a charitas, a patientia és a spes erények szimbólumaként jelenik meg.

18:20-18:50 Farkas Flóra (ELTE EJC)

Tánc a tüzes karddal – Képhagyományozódás Paul Wann „*Tractatus de chorea, canconibus, instrumentis musicis*” című prédikációjában

A középkorra jellemző kompiláló szövegalkotásmód nemcsak a citátumok, hanem a képhasználat szintjén is megvalósul. Az általam vizsgált prédikáció – Paul Wann XV. századi passauai prédikátor munkája, mely Budán is elhangzott –, a táncot (chorea) mint az ördögi kísértés fegyverét, a bujaság melegágyát pellengérez ki. A mai olvasó számára minden bizonnyal mehökkentő allegóriáit a prédikációirodalom tematikus mintagyűjteményeinek és

az ezeket felhasználó műveknek viszonylag homogén közegéből kölcsönzi, azonban érdemes lehet legalább a mérföldköveket tekintetbe véve végigkövetni a képek alakulását, melyekben tükröződik a tánchoz való hozzáállás, s tetten érhető az egyházatyák befolyása a bibliaértelmezés hangsúlyainak eltolódására, pl. Szalome története sokkal gyakoribb alapja az elutasító attitűdnek, mint az Ószövetség hálaadó táncai a megengedőbben érvelésnek. Wann azonban viszonylagos engedékenysége ellenére (nem tiltja, csak feltételekhez köti a táncot) prédikációjában igen kifejtett tárházát adja az arma diaboli toposznak (pl. „in chorea habet dyabolus gladios ex omni parte scindentes ad occidendum viros [...] qui glady sunt pulcre mulieres”) – mely természetesen nem Wann saját leleménye, számtalan más műben, hogy csak egy példát említsek, a kortárs meissenai prédikátor, Meffreth „Hortulum”-ában is fellelhetjük, egyik előzményük pedig talán Jacobus de Voragine lehetett.

Bárczi Ildikó „Ars compilandi” c. művében kimerítően elemzi a tematikus prédikáció-mintagyűjtemények tárgyszavainak különféle gyűjteményekben és az egyes szerzőknél való megjelenéseit, s külön fejezetet szentel a chorea-témának, Wannt viszont nem említi. Lehetséges irány tehát Wann szövegének elhelyezése a toposzok viszonylataiban: mely tendenciákat követ, s hol kerül sor esetleges újításra.

Kézenfekvő feladat továbbá a „Tractatulus” kéziratának filológiai egybevetése – a meglehetősen romlott szöveget tartalmazó linzi kézirat (Hs. 366, 313r-320v) kívül további négyet ismerünk –, hiszen Wann ezen írásának nincsen modern, csupán ősnymotatvány kiadása, bár korának viszonylag ismert és olvasott (használt?) szerzője lehetett.

18:50-19:20 Sebestyén Ádám (ELTE EJC)

A kevélység reprezentációi Bornemisza Péter egykötetes prédikációskönyvében

Előadásomban azt vizsgálom, hogy a kevélység mint főbűn (superbia), mi több, minden bűnök forrása és eredete, miként jelenik meg Bornemisza Péter egykötetes prédikációskönyvében, az 1584-es Foliopostillában.

A hét főbűn bibliai igehelyeket alapul vevő tematizálása a középkori prédikációirodalom egyik meghatározó toposza, akárcsak a bűnök rendszerezése, valamint egy bűnök közötti, az egyházatyák írásaiban kidolgozott hierarchia hivatkozása és értelmezése. Céлом, hogy a Foliopostilla prédikációinak kevélységgel foglalkozó szakaszait középpontba állítva (kiegészítve ezeket a korábbi Postilla-kötetek vonatkozó fejtegetéseivel) mutassam be a középkori főbűn-hagyomány változásait, reformáció-kori hangsúlyeltolódásait. Bornemisza lehetséges forrásainak ismertetése mellett (alapvetően Szent Ágoston és az egyházatyák, illetve antik auktorok hatását kell kiemelni), az apokaliptikus történelem- és társadalomszemlélet keretein belül kívánom megközelíteni a bűn Bornemisza-féle tematizálását. A wittenbergi eszkatológia végidő-értelmezése (elég ha Luthernek az arisztotelészi természetfilozófiához fűződő viszonyára gondolunk) a történeti korba állítva értelmezi a közelgő apokalipszist, így módon a természet világában és a társadalomban tapasztalható devianciák jelekként értelmezhetőek. A társadalom romlását kétségkívül a bűn, a morális hanyatlás illusztrálja: *„Máskéle jelek földiek és ember szívében valók, kik szűkölködvén, tanács nélkül rettegnek, erkölcsükben sokképpen változnak, és testben-lélekben romolnak.”* Andreas Musculus egyenesen azt állítja egy 1555-ös írásában, hogy a bűnök mérhetetlen tobzódása hatással van a gyakori természeti anomáliák kialakulására, az isteni rend megtörésére.

A Foliopostilla kevélységet magyarázó prédikációjában a középkori főbűn sajátos univerzalizmusának lehetünk tanúi: a kevélység egyaránt tekinthető az Isten elleni vétkek és a társadalom harmóniáját aláásó szociális bűnök kiindulópontjaként. Ezt a szempontot figyelembe véve arra is érdemes kitérni, milyen viszonyban van a kevélység más bűnökkel (érdekes például, hogy a Foliopostillában a fősვნისეგგel is külön prédikáció foglalkozik, vagyis két, egymáshoz nagyon közel álló vétkek, a superbia és az avaritia összehasonlításának a lehetősége is adott).

10:50-13:20 szombat

Elmélet és fordítás – szekcióvezető: Eisemann György

10:50-11:20 Zsupos Norbert (PTE)

Az irodalmi szöveg transzcendenciája Gilles Deleuze filozófiájában

Gilles Deleuze a huszadik századi kontinentális filozófia egyik legmeghatározóbb alakja, filozófiai munkái mellett esztétikai vizsgálódásokat is folytatott, többek között filmelmélettel és irodalmi szövegekkel foglalkozott. Deleuze filozófiájában az irodalom a gondolkodás egy formájaként jelenik meg, ami nem a filozófiával szembenálló konstrukciót, hanem a gondolkodás kifejezésének egy módját jelenti. A Félix Guattarival közösen írt *Mi a filozófia?* [Qu'est-ce que la philosophie?] című könyvében Deleuze a filozófia és a tudományos tevékenység (vagy gondolkodás) mellett a művészetet szintén olyan területnek nevezi meg, amely kapcsolódást, elrendeződést [agencement] hoz létre a gondolkodásban. Az irodalom, amelynek aktualitása az irodalmi szöveg, ezeket a kapcsolódásokat az érzékelések egy csoportjában [un bloc de sensations], vagyis a szövegben, műalkotásokban található perceptek [percepts] és affektek [affects] formájában őrzi meg.

Deleuze elgondolása szerint az irodalmi szöveg tehát percepteket és affekteket, a szubjektumtól független érzékelési formákat megőrző, transzcendens dolog. A filozófia fogalmakon keresztül létrehozza a gondolkodás immanens síkját, ahol a gondolkodás kibontakozhat, és ahol a (kanti) transzcendentális feltételek inkonzisztenssé válnak. Az irodalom ugyanakkor egy olyan konzisztens mezőt alkot, ahol az irodalmi szövegek a virtuálisból aktualizálódva fejeződnek ki. Ez az első pillantásra ellentmondásos elgondolás, miszerint a gondolkodás immanens mezején az irodalmi szöveg mint transzcendens tárgy jelenik meg, korántsem jelenti azt, hogy az irodalmi szöveg lényegét tekintve különbözne attól a környezettől vagy területtől, ahol létrejön. Ha nyomon követjük Deleuze gondolatmenetét, azt látjuk, hogy az immanencia és a transzcendencia nem egymással szembenálló, és ennél fogva nem is egymást kizáró fogalmak: a transzcendens tárgy az immanens mezőben fejeződik ki, különbségük pusztán „formális”.

Deleuze irodalommal foglalkozó írásaira támaszkodva (Proust, Kafka: a kisebbségi irodalomért, illetve a Kritika és klinika [Critique et clinique]) az irodalom és az irodalmi szöveg transzcendenciáját vizsgálom. Az alapvető állításom az, hogy az irodalmi szöveg transzcendenciája nem független a gondolkodás immanenciájától, ugyanakkor nem is előfeltétele a filozófiának. Ebből következik, hogy a filozófia és az irodalmi szöveg viszonya nem intencionális (mint mondjuk a fenomenológiában), és csupán annyiban nyugszik reflexión, amennyiben ez a reflexió pusztán a kritika genezisét jelenti. Egy olyan kiindulópontot, amelyet szükségképpen a „klinikai”, vagyis magát a kritikát analizáló vizsgálat vált fel, hogy visszatérjünk az irodalmi szöveghez (más szóval: „reterritoralizáljuk” az irodalmi szöveget).

11:20-11:50 Bakk Ágnes Karolina (MOME)

Egyéni élménytervezés és az előadóművészet kapcsolata

Kutatásomban azokat az előadóművészeti alkotásokat vizsgálom, ahol a közönség a passzív nézői pozícióból aktív résztvevővé válik és ezt a folyamatot az alkotók új technológiai megoldások által vezették fel. Különböző példákat bemutatva (Blast Theory, machina eX, Punchdrunk stb.) vázolom, hogy milyen típusú előadásokat különböztethetünk meg ezen belül és ezek milyen dramaturgiai megoldásokat használtak. Fontos kitérni arra is, hogy nevezhetjük-e ezeket az előadásokat előadóművészeti alkotásoknak, milyen hatással van rájuk

a gamification gyakorlata, illetve, a videojátékokból ismert narrative designt miképpen hasznosítják. Ezután az online előadások rövid történetét vázoló, miképpen fejlődtek a chatszobáktól a jelenlegi formáig, majd két alkotáson keresztül mutatom be jelenlegi állapotukat: a brit Blast Theory 2015-ben bemutatott *Karen* című applikációs produkcióját illetve a magyar kezdeményezésű *Hamlet Online* című Facebookon lejátszott előadást vizsgálom. A vizsgálat során olyan fontos kérdéseket kell érinteni, mint ezeknek élőművészeti jellemzői, az "előadók" és a "nézők" által felvett viselkedési minták vagy avatarok milyensége, valamint akár azt is, hogy milyen gyakorlatok vannak felhasználói szempontból a megfelelő adatvédelmi stratégiák kidolgozására. Eddigi kutatásom fő kérdésfelvetése az, hogy milyen posztdramatikus jellemzői vannak az ilyen típusú előadásoknak, milyen lehetséges jövőképet adnak a transzdiszciplináris színházi ágazatokról és, nevezhetjük-e ezeket az alkotásokat előadóművészeti produkcióknak.

11:50-12:20 Benda Mihály (ELTE)

Írás és vizualitás Mallarmé *Kockadobás* című versében

A *Kockadobás* című vers értelmezésében nagy szerepet kap a vizualitás. Van, aki impresszionista festményként értelmezi a verset, mások a vers szövegének értelmét magyarázzák a plaszticitásával. Mallarmé szerint is a vers olvasásának nélkülözhetetlen része a hordozó közege: a fehér lap és a tipográfia, ugyanakkor szimfóniaként értelmezte versét. Mallarmé *Kockadobás* című versének betűinek eltérő tipográfiája és elrendezésük kihívást jelentettek és jelentenek a hagyományos olvasásnak, amely balról jobbra, fentről lefelé halad. Ez a nem szokványos írásmód a vers nagyon változatos értelmezését tette és teszi lehetővé. Tzarától a Campos testvérekig a *Tel quel* csoporton át egy mozgékony szerkezetet, láttak benne, egy olyan tárgyat, amely kombinatorikus olvasási módokat tesz lehetővé. Szerintük a vers kompozíciója nem hierarchikus, hanem anarchikus. Ebből a szempontból Virginia La Charité a legradikálisabb, aki szerint a *Kockadobás* című vers olvasható minden irányba, mint Queuneau *Cent mille milliards de poèmes* című műve. Úgy gondolom, hogy Mallarmé verse azért képes a hagyományos olvasás kritikájára, mert nagyon egyéni vizualitást hoz létre.

Mallarmé egyszerre akart lenni festő és zeneszerző, és Paul Valéry szerint egy olyan könyvről ábrándozott, amely egyszerre festmény és szimfónia is. Valéry úgy gondolja, hogy Mallarmé minden vizualitással kapcsolatos kutatása a nyelvvel, a könyvvel, a zenével való vizsgálódásaiból fakadt. Mallarmé lényegesebben kevesebbet írt a festészetről, mint Baudelaire vagy Théophile Gautier, és e kevés írása is elsősorban Edouard Manet festészete kapcsán született. Az első cikkét 1874-ben írta A 1874-es festészeti zsűri és M. Manet címmel. Majd ezt követi két fontos írása. Az egyiket 1875-ben elküldi az angol *L'Athenaeum* című lapnak, amely *Fine art Gossips* rovatban közli. A harmadikat egy másik angol lapnak juttatja el a *The Art Monthly Review*-nak, ahol *Az impresszionizmus és Edouard Manet* címmel jelenik meg szeptember 30. számában. Ezen kívül még egy portrét is ír az impresszionista festőről 1894-ben, amely hasonló a Whistlerről, Berthes Morisot és Edgar Poe-ról szóló írásaihoz.

Előadásom célja megmutatni, hogy mely kortárs művészek hatottak a költőre és milyen lírai ars poetica vezette a *Kockadobás* című vers megírásához, és a vers milyen módon változtatta meg az olvasó és a szöveg viszonyát.

12:20-12:50 Barna László (ME)

A prózafordító Szabó Lőrinc

Előadásomban eddigi kutatásomat összegzem, mely Szabó Lőrinc azon fordításairól szól, melyeket a német nyelvű klasszikus prózaírodalomból ültetett át. Egy rövid, (mű)fordításelméleti

bevezetőt követően olyan fordításgyakorlati kérdéseket vázlok fel, minthogy miért van az, ha minél pontosabb egy szöveg nyelvi szempontból, annál pontatlanabbá válik fordításként. Mi az oka annak, hogy minél jobban értünk egy szöveget, annál nehezebben tudjuk lefordítani azt? Miért éppen a fordíthatatlannak tartott eminens szövegeknek van a legtöbb fordításuk? Meddig tart a fordítás és mikortól beszélünk adaptációról? Miért nem használható a fordítástudomány deskriptív nyelvészeti terminológiája szépirodalmi szövegek fordításelemzése során? A műfordító munkájával szemben támasztott elvárások természetesen teljesíthetetlenek, a műfordítás minden esetben – vagy a szemantikai folyamat legalább kétfelé nyílása okán, vagy az adekvát célnyelvi kulturális referencia hiánya miatt – erős kompromisszumokkal jár. Ezután ilyen kompromisszumos megoldásokról, művészi szövegmeszólaltatásokról, leírási módokról szólok olyképp, hogy néhány klasszikust kiválasztva – az autográf margináliákat kulcsponthoz értelmzési keretnek tekintve – példákkal illusztrálom Szabó Lőrinc „műfordítói stratégiáit”. A példák között helyet kap a *Die Judenbuche*, a *Die Leiden des jungen Werthers*, illetve egy par excellence exemplum: a *Werther szerelme és halála* és *Az Egy álmai* transztextuális olvasata, ugyanis a versszöveg és Goethe *Sturm und Drang*-szövege több helyen egybecseng (Kabdebó Lóránt; Kulcsár-Szabó Zoltán), a két alkotás narratívája, valamint motívumhorizontja szinte teljesen ekvivalens: egy szövegszintű értelmezésre vállalkozva ez különböző transztextuális olvasatokat nyithat meg előttünk.

12:50-13:20 Békefi Teodóra (ELTE EJC)

Kosztolányi Itália-élménye(i)

A huszadik század első felében íródott szépirodalmi alkotások (különösen a *Nyugat* körül csoportosuló írók művei) gyakran tematizálják a modern értelmiségi Itália-élményét – elég az *Utas és holdvilág* sajátos és kissé idealizált Itália-képére gondolnunk, mely többé-kevésbé megfeleltethető a korszak más jeles képviselőinek nézőpontjával is. A szépirodalmon kívül a korabeli publicisztikának is vissza-visszatérő elemei az olasz emberek, a kultúra, a táj, a nyelv, de a naplókban vagy visszaemlékezésekben is gyakran olvashatunk itáliai élményekről, utazásokról – tehát a mindennapoknak is szerves részét képezte e „szellemi divat”. Mi lehetett az oka ennek a szenvedélyes, helyenként idealizáló, de mindenképpen sok csatornából töltkező vonzalom kialakulásának? Sárközy Péter a következőket írja a *Jelenkor* folyóiratban 1981-ben megjelent tanulmányában („*Minek a selymes víz, a tarka márvány?*” A *Nyugat-nemzedékek Itália-élménye*): „A múlt korokat, műveltséget és könyvet egyre inkább megtagadó modern hétköznapiassággal szemben egy igen értékes magyar értelmiségi réteg számára Itália vált a kultúra, a tartalmas élet szimbólumává, az élet szenvedélyévé, megrészesítő, fiatalító élménnyé, melyet kötelességüknek tartottak belülről megismerni, átélni, és örökségként átadni egy talán méltóbb és emberibb jövő számára.”

Kosztolányi Dezső műalkotásaiban és publicisztikai írásaiban is rendre feltűnik Itália, s bár a fentebb leírt idealizáló vonzódás mindenképp meghatározható közös pontként, egységes képet aligha adhatunk e művekről. Kosztolányi érdeklődése és az azt tápláló források annyira szerteágazóak ugyanis, hogy leegyszerűsítő eljárás volna nem árnyaltan és a maguk helyén kezelni ezeket. Rajongása Pirandello iránt például könnyen a fasiszmussal való szimpatizálás megállapításához vezethet – nyilvánvalóan ez semmiképp sem elhallgatandó szempont, de korántsem lehet egyedüli. Pont e kérdésben való állásfoglalásában fejt ki Szegedy-Maszák Mihály 2009-ben a *Kalligram* folyóiratban (*Lehet-e névtelen cikkeket tulajdonítani Kosztolányinak?*), hogy a Kosztolányi-féle „latin világosság” fogalma erősen táplálkozik az ókori Róma kultúrájából, jeles személyeinek példájából – ez pedig meghatározó eleme Itália-képének, és semmiképp sem összekeverendő a Mussolini által untig hivatkozott „dicső Rómával”, melynek a fasiszta rendszer lenne a folytatója és egyben betetőzője.

Az említetteken kívül Kosztolányit szenvedélyesen érdekelték az olasz hétköznapiak, ahogy az Itáliához mint szimbólumhoz rendelhető, sokszor patetikus jelentések is (pl. az Egyház, a

mediterrán kultúra egésze, múlt és jelen koegzisztenciája, stb.). Előadásomban igyekszem minél teljesebb képet nyújtani ezekről, remélvén, hogy felsejlik, mit is láthatott Kosztolányi, amikor „arcát rajongva emelte a túlsó latin part: Itália, a szent és imádott Itália felé.”

10:50-13:20

Jelenlét és teatralitás – szekcióvezető: Lengyel Imre Zsolt

10:50-11:20 Fejes Richárd (ELTE)

Medialitás és interpretáció kölcsönhatása Danielewski *House of Leaves* című regényében

Mark Z. Danielewski 2000-ben kiadott regénye, a *House of Leaves* olyan problémákkal állítja szembe az olvasót, melyek koncentráltan ráirányítják a figyelmet a könyvmédium materialitásában rejlő lehetőségekre, illetve a mű során az interpretáció és a narratíva állandó kölcsönhatásba kerül a szövegtest formaiságával. Ezen kívül a regény sikeresen olvaszt magába számos egyéb médiumot is, vagy – Ludwig Pfeiffer terminológiáját alkalmazva – a könyv monomedialitása, szimulációs eljárása tükröz kortárs médiumokat (pl.: film, forgatókönyv, fénykép, internet). Danielewski művének diegetikus világa is ezekre a tárgyalandó kérdésekre mutat rá: egy ház, mely ismeretlen okokból nagyobb méretekkel rendelkezik belül, mint kívül; egy tanulmány egy olyan filmről, mely sosem létezett, és melyet egy olyan személy írt, aki valójában vak, és egy Los Angeles-i fiatal, aki amint kapcsolatba kerül e tanulmány kéziratával, megkérdőjelezi saját világának integritását.

Kutatásom során (mint az már nyilvánvalóvá válhatott) felhasználom Ludwig Pfeiffer teoretikáját, Hans-Ulrich Gumbrecht tanulmányait a médiatudománnyal kapcsolatban, illetve a regényt illető témákban írt külföldi, főleg amerikai szövegeket és recepciós munkákat, mint például Mark B. N. Hansen írását. Ezekkel diskurzusba lépve keresek választ a következő kérdésekre:

- hogy miképpen hathat az anyagi az interpretációra és emellett a befogadó tapasztalatára;
- hogyan képes a könyv médiuma kiterjeszteni saját maga létét lehetőségeinek maximális kihasználásával;
- beszélhetünk-e egy korszakos vagy (Gumbrecht szavaival) kronotopikus tendenciáról a *House of Leaves*-zel összefüggésben;
- illetve hogy mégis merre tarthat a regényirodalom: mutathat-e új utat a nyomtatott irodalom számára Danielewski munkája.

Feltehetjük kérdésként továbbá azt is, hogy mi lehet az értelme az ehhez hasonló, formabontó (experimentális) jellegű művek létrehozásának. Ennek megválaszolására pedig Umberto Eco *Nyitott mű* című kötete, és a Norbert Wiener z nevéhez köthető rendszerelmélet kerül felhasználásra. A fent felsorolt kérdéseket azonban nem egyedül a *House of Leaves* teszi fel az olvasó és a s teoretikus számára: a regény és experimentálisnak ható eszközei ugyanis nem ismeretlenek teljesen az irodalmi világ számára, ezért a fentebb feltett kérdések megválaszolásán kívül érdemes azonosítani és analizálni a Danielewski művének előzményeként funkcionáló hatásokat is.

Az említett kérdések és problémák rámutatnak az irodalomtudomány határterületeire, azokra a pontokra, ahol találkozik a medialitás, a textualitás és a befogadás egymással, illetve ahol az irodalom és interpretáció határai húzódnak.

11:20-11:50 Gregor Lilla (ELTE)

Bodor Ádám (szöveg)világának átjárhatósága

Bodor Ádám munkásságával kapcsolatban alapvető kérdés szövegeinek műfaji hovatartozása. A *Sinistra körzet* alcíme (*Egy regény fejezetei*) és a novellák folyamatos, szerző általi újrarendezése mellett a probléma átgondolását követeli a bodori szövegkorpusz egységes hangulata, hiszen ez teremti meg a szövegek és az azokban megjelenített terek átjárhatóságát. (A hangulatot az elbeszélte világ részeként megrajzolt jelentéshatások összességéként értem.)

A befogadás jellemzője az esztétikai élmény objektumaiból fakadó jelenléthatások és a jelentéshatások között ingázás; ez azért szükségszerű, mert a befogadó nem képes egyszerre valaminek a jelentését megérteni és a jelenlétét magába engedni (H. U. Gumbrecht, *Hangulatokat olvasni*). Ilyen módon Bodor Ádám szövegei esetén, ahol a jelentés gyakran nehezen megragadható, a cselekményvezetés sokszor ellentmond a logikának, fokozott erővel léphet fel a szövegek hangulati komponense.

De mi hozza létre ezt a szöveghatárokat elbizonytalanító és a jelentéssel versengő hangulatot a bodori világban? Többek között az elbeszélések mitikus vagy mesei kódolása, fiktív és valós egymásba játsása, a normális és abnormális általános elkülöníthetlensége alakítja ki a szövegek közötti hidakat, alagutakat, akár egymást átfedő mezőket. Ilyen átkötések lehetnek a különböző novellákban újra és újra felbukkanó szereplők (pl. Bundás Rekk), helyek (pl. Olajprés utca) és helyzetek (pl. a *Kivágott filmkocka* és *A borbély* főszereplőjének megtorpanása). De a szövegek hangulati egyezése a megjelenített kultúrák közötti átjárást is biztosítja: ugyanazok a viszonyrendszerek érvényesülnek mindenütt, játszódjon a történet Dél-Amerikában (*A testőrparancsnok magánya*) vagy Kelet-Európában (*Sinistra körzet*), egy hotelben (*Sofőrünk egy rosszabb napja*) vagy a szinte érintetlen természetben (*B. R. megdicsőülése*).

Bodor novelláit tekintve a szövegvilág átjárhatósága mellett a tematikusan megjelenő „világok” (országok és kultúrák) között is hasonló egymásba fonódás látható. *Sinistra körzet* az országhatár mentén fekszik, ez a vonal ugyanakkor mint kulturális határvonal is funkcionál. Ebből eredhet a területen élők változékony és sokszor zavaros nyelvhasználata, és innen magyarázhatók a furcsa, nyelvileg sehova sem tartozó nevek. Az a néhány szereplő pedig, aki a körzet zártsága ellenére viszonylag szabadon mozog *Sinistra* határain keresztül, a világok – kultúrák, viszonyítási rendszerek és működésmódok – közötti átjárás szimbolikus figurájaként értelmeződik.

11:50-12:20 Kész Orsolya (BBTE)

Bródy Sándor testábrázolásai és a modern magyar irodalmi szociográfia kezdetei

A 19. század végi és 20. század eleji magyar sajtós, orvosi és rendészeti szövegekben a testről (a testtel való (ön)rendelkezés, a test megfigyelése, kordában tartása stb.) szóló diskurzus egyre jobban felerősödik. Az ezt szabályozó intézményrendszerek ezzel együtt megképezik azokat a nyelvi struktúrákat és diszkurzív tereket, amelyeken keresztül erről beszélni lehet. A testnek és a szexualitásnak egész megfigyelési mátrixa alakul ki, melynek összehangolt alakzatai a szexuális magatartásformák, meghatározottságok és következmények elemzése érdekében egyre hatékonyabban kezdenek el működni. Elemzéseimben elsősorban arra vagyok kíváncsi, hogy a konvencionalizált, toposzokra épülő, társadalmilag és főleg hatalmilag előírt test (re)prezentációkkal szemben hogyan teremődik meg az irodalomban, jelen esetben a Bródy-novellisztikában, mégis egyfajta szubverzív tér, a marginalizált és kirekesztő diskurzusok övezte testekkel kapcsolatos normává szilárdult sémákkal szembeni ellenállás tere.

A testen mint szociokulturális reprezentáción keresztül tehát számos kurrens politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális problémát vonultat fel Bródy (pl. gyors urbanizáció, a különböző rétegek között fennálló gazdasági és kulturális feszültségek, munkanélküliség, a szexualitás formái, az ellenőrzés kérdése, a perifériára szorult rétegek létszámbeli növekedése, magas bűnözési mutatók, prostitúció, cselédkérdés, I. világháború stb.), s ezek megragadása egy újfajta, szociálisan érzékeny, a szociológiai és tényfeltáró újságírás módszereire építkező, azokat működtető irodalmi műfajt hoz(hat)ott létre. A testtel kapcsolatos kérdéskörök, az aktualitás és a közéletiség erőteljes jelenléte és referenciális értéke az irodalmi szövegekben ugyanakkor egy újfajta valóságábrázolás és igazságkonceptió megjelenését is eredményezi, valamint az ezek körüli konstans vitát.

Előadásomban arra igyekszem rámutatni, hogy miben is ragadhatjuk meg Bródy prózájának kétlakiságát, a realitáson alapuló fikcionalitást, a vállalt közéletiséget, a hagyományos novella pozíciójától való elmozdulást, valamint a hatalmi rendek által azonosított és felügyelt periférikus testek és terek „néma tartományainak” megszólaltatását. Továbbá azt, hogy ezek az újszerű ábrázolástechnikák, a valósághoz, az alárendelthez, az esztétizmusához való másfajta viszony hogyan hoz létre egy sajátos, szinkretikus naturalizmust, egyéni, illetve lokális jellemzőkkel, s mindez hogyan függ össze a naturalizmus nyugati mintáival, illetve tágabb értelemben a korban újonnan körvonalazódó diszciplínák legitimációs kísérleteivel, vagy éppen elhatárolódási és professzionalizációs küzdelmeivel.

12:20-12:50 Bíró Árpád Levente (BBTE)

Az „új rajzú” bábszínház. A nagyváradi Állami Bábszínház a szakmaiság alakuló fórumain

Míg a színház szakmaisodása a 18–19. századi polgárosodás kontextusában zajlik, addig a bábszínház esetében mindez a szocialista kultúrpropagandába ágyazva megy végbe. A bábjátékos képzettség, a kritikai nyelvezet, valamint az intézményes háttér kialakulását az állami állandó bábszínházak megalapítása tematizálja, a Romániában létrejövő intézményi hálózat kezdeteit pedig alapvetően meghatározza „az ifjúság szocialista szellemben való nevelésének” eszménye. A javarészt Szovjetunióból „importált” repertoár mellett viszonylag kevés egyéni hangú alkotó kap kezdetben megmutatkozási lehetőséget, az erdélyi magyar városokban (Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad) működő állandó bábszínházak pedig számos adminisztratív akadállyal is szembe kell nézzenek mindennapi tevékenységük során. Az 1950-es évek közepe fordulatot hoz e tekintetben. Így az erdélyi magyar mozgalmak közül a nagyváradi műhely kiemelt helyét az ötvenes évek második felében itt tevékenykedő Kovács Ildikó – Fux Pál alkotópáros tevékenysége határozza meg. Kettejük munkássága nyomán egy progresszív, nemzetközi szinten is jegyzett bábszínház képe bontakozik ki, amely műsorpolitikájának gerincét az olyan fesztiváldarabok – felnőttelőadások alkotják, mint a *Szarvaskirály*, a *Don Quijote*, a *Moment*, vagy a hagyományok folytatása nyomán színpadra kerülő első hazai bábopera, *Az úrhatnám szolgáló*. Az 1955-1960 között színre vitt előadások levéltári és sajtóanyagai egy „új rajzú” művészegyüttes törekvését körvonalazzák, amelynek képzőművészeti letisztultsága teremti meg az alapot az ország bábműhelyei által képviselt két különböző irányzat közötti vitához. A szakmaiság alakuló fórumai azok az országban megrendezett nemzeti és nemzetközi bábfesztiválok, amelyeken a nagyváradi társulat elismeréseket szerez, és amelyek ilyen módon legitimálják a társulatvezetők stratégiáit.

Kutatásom célja, hogy feltárja és rendszerezze azokat az elveket, amelyek mentén a nagyváradi Állami Bábszínház ezen egyedi esztétikai programja vizsgálható.

12:50-13:20 Muntag Vince (ELTE)

***“Egy érdekes, izgató perc! Egy csattanó!”: A Játék a kastélyban
műfajmegjelölésének nyomában***

Molnár Ferenc *Játék a kastélyban* című műve már a magyarországi bemutató beharangozó-szövegeiben, majd a magyar nyelvű szövegkiadásokban is „anekdota” megjelöléssel szerepel. A besorolást a recepció többnyire idézi, vagy jelöletlenül átveszi, de sehol nem kommentálja. Előadásomban ennek a minősítésnek járok utána.

Az epikus és a dramaturgiai formanyelv-típusok átjárhatósága a magyar irodalom- és színháztörténetben mindig is kézenfekvő volt. S a különböző adaptációs megoldások révén a vizsgált mű keletkezése korában is teljesen szokványos a kapcsolat működtetése. Ebben az esetben inkább az lehet meglepő, hogy az alcímen kívül látszólag semmi egyéb nem utal a mű epikus értelmezhetőségére. Ez azt sejteti, hogy itt a műfaj neve leginkább a hozzá kötődő értelmezői magatartások előhívására szolgál. Ennek megfelelően nem arra esne most a hangsúly, hogy a darab által képviselt bohózati minta miféle strukturális párhuzamba állítható az anekdotaműfaj poétikájával – bár természetesen ez sem érdektelen. Inkább arra szeretnék koncentrálni, milyen elbeszélői és értelmezési stratégiákat idéz meg a szöveg a mesélés élőszóbeli gesztusai nyomán.

Hipotézisem szerint a mű az anekdotikusságot az elbeszélői és befogadói önreflexió sémájaként működteti. Elsősorban ezen keresztül állítható párhuzamba az anekdotikus prózai elbeszélői hagyománnyal és annak recepciójával. Az előadásom annak bemutatására vállalkozik, hogy a hagyományosan az anekdotameseléshez kapcsolt – olykor leértékelő – jellemzőkhöz hogyan viszonyul a *Játék a kastélyban*. Ilyenek a szűzsé szegényessége, a mesélés öncélúsága (kevésbé pejoratíve fogalmazva: az önértelmezés lehetőségei), a metaleptikus szerveződés és a csattanó mint elvárás (a beteljesítést akár kényszerként is érte). A dráma mindehhez több szinten és több irányból viszonyul. A számos lehetőség közül most csupán két-három részlet vizsgálatával kísérem meg megfigyelni, mit és hogyan mesél önmagáról Molnár alkotása.

14:30-17:00

Képtér – szekcióvezető: Eisemann György

14:30-15:00 Fazekas Júlia (ELTE)

Fizikai és szimbolikus tér összekapcsolódása a reformkori divatlapok sétálóinál

Kutatásomban tér és irodalom összefüggéseivel foglalkozom, a reformkorban megjelent magyar nyelvű divatlapok térpoétikáját vizsgálom. A fogalom Gaston Bachelard *La poétique de l'espace* című művéből ered, és a tudomány több területén (az építészetelméletben, a képzőművészetben stb.) alkalmazták különböző alkotások, elméletek kapcsán. Bachelard fogalmából kiindulva azt szeretném feltárni, hogy a korban új jelenségként fellépő divatlapok esetén a különböző terek hogyan reprezentálódnak, milyen poétikai megformálás köthető hozzájuk.

Az előadásom témája a „sétáló” elbeszélők írásainak vizsgálata. Bár érdekes, hogy a társas élet színterei (pl. színházak, kávéházak) mint tértapasztalat hogyan válnak a(z irodalmi) szövegek szervezőivé, most kifejezetten nyílt terekkel és az ahhoz köthető tapasztalattal mint alkotásformáló erővel foglalkozom. Több olyan, általam sétálónak nevezett elbeszélő jelenik meg a divatlapokban (lásd pl. Frankenburg Adolf *Budapesti levelek* vagy Nagy Ignác *Budapesti séták* című írássorozatait), akik irodalmi szövegbe pozicionált sétákon keresztül jelenítik meg Pest-Budához köthető, fiktív keretbe foglalt tapasztalataikat. A kutatásom arra irányul, hogy a művekben bemutatott terek hogyan távolodnak el a fizikai tértől és hogyan válnak ezekben az

írásokban szimbolikussá, valódi és fiktívvé alakított tér hogyan kapcsolódnak össze ebben a szubjektív nézőpontú bemutatásban. Az írások, bár reprezentatívnak tekinthetők a korabeli viszonyok szempontjából, azonban irodalmi jellegük, külső és belső tér elválaszthatatlansága miatt kevésbé tekintendők hiteles korrajznak, inkább szépirodalmi alkotásokként tárgyalhatók, ebben az összefüggésben térpoétikai vizsgálatot nyitnak meg.

A szövegek térpoétikai megközelítése számos más szempont kontextusba helyezését is megengedi. Az elsősorban a főváros reprezentálását tematizáló írások város- és építészettörténeti vonatkozásban is érdekesek, valamint felvetik a kulturális emlékezet kérdését. A terekbe íródott emlékezet egyrészt összekapcsolható a megjelenített szimbolikus képzetekkel, másik irányból a szövegek által újabb tapasztalatok íródnak magukba a terekbe, a hozzájuk kötődő kulturális emlékezet formálói lesznek. A divatlap médiuma is felvetődik a kérdéskörrel kapcsolatban. Maga az egyedi szövegtér mint alkotásformáló tényező, valamint a korban új divatlap mint jelenség hogyan hat a tárgyalt művek megszületésére, a hozzájuk köthető térképzetek és a terek bemutatásának módjára.

15:00-15:30 Kapus Erika (ELTE)

Jövők – nem egy, de száz alakban. Érintkezési pontok Czóbel Minka és M. C. Escher szubjektumábrázolásában

Irodalom és képzőművészet párbeszédéről szólva gazdag elemzési lehetőségeket ígér a szöveges és a vizuális narratívaképződés eszközeinek és módszereinek összevetése. Azok a találkozások, amelyek konkrét szövegek és képek között – akár spontán módon, akár egy koncepció mentén – létrejönnek, közös diskurzusba viszik az eltérő formanyelveket.

Előadásomban Czóbel Minka *Kik erre jártak* c. versét tervezem játékba hozni M. C. Escher *Találkozás* c. litográfiájával. Kiindulási hipotézisem, hogy Escher képének egymásba fonódó emberalakjai és Czóbel versének szétszórt szubjektumai hasonló ciklikus narratívába rendeződnek. Mindkét alkotásban jelen van egy látszólagos linearitás, a szemünk előtt felvonuló szubjektumok sora az előrehaladás illúzióját biztosítja, a sor azonban szövegesen és vizuálisan is körré zárul. Az időkezelés ennek az eljárásnak köszönhetően válik mindkét műben ciklikussá.

A *Kik erre jártak* című versben előttünk elevenednek meg a holtak, a múlt árnyalakjai felvonulnak, s köztük (bennük!) a versbéli én felismeri önmagát. Czóbel talán ebben a versben foglalja össze legpontosabban, hogyan függ össze a szubjektumok szétszóródása az idősíkok összecsúszásával. A vers alapja egy triviális életallegória, melyben a jól ismert lineáris térmetafora, az *út* mint élet kronotoposza válik múlt, jelen és jövő egymásba játszásának színterévé. A versben a múlt alakjai dematerializáltak, a szubjektumok heterogén halmazt alkotnak, képlékenyen hömpölyögnek a térben, s feljük közeledve a jelenbéli én is elveszti centrumát. Így történik meg a múltbéli s a jelenvaló szubjektum alkalmi egyesülése, hogy aztán rögtön szét is válhasson. A jelen szubjektuma, az én testtel bíró anyagi lény, így a találkozás egyben a szellemi és az anyagi princípiumok kölcsönhatását is magával hozza. A verszárlatban a jelenbéli én egy új, vagyis jövőbéli alakban csatlakozni látszik a múlt szubjektumainak seregéhez. A lineáris útmetafora itt konvertálódik ciklikussá.

Escher *Találkozását* szintén értelmezhetjük múlt és jelen szubjektumainak egymásra találásaként, sőt, többen az archaikus és a modern ember szembesüléseként olvassák a két- és háromdimenziós játékban felvonuló figurákat. A falra vetített síklapos alakok a térbe kilépve kapnak testet, anatómiai megformálást. A vonalszerű előrehaladás a képen egy kézfogásban záródik körré.

Céлом, hogy sorra vegyem a két művészeti ág eltérő eljárásait és eszközeit, amelyek párbeszédbe hozhatják Czóbel versét Escher litográfiájával.

15:30-16:00 Santavec Anna (ELTE)

Tudás és látás Ambrus Zoltán *Midas király* című regényében

Vajon hogyan lehet szavak segítségével képeket teremteni? Hogyan lehet az olvasó imaginációs tevékenységeire támaszkodva a befogadó szeme elé tárni a látványt? Ezek a kérdések mind az ekphrasis problémájához vezetnek. A képzőművészeti ábrázolások és a szövegek közt versengés indul meg abban a tekintetben, hogy melyikük tud jobban reprezentációs aktusokat végezni. Ha az irodalmi szöveg képzőművészeti ábrázolást jelenít meg, akkor intermediális effektusok sorozata indul meg a szöveges és a képi médiumok találkozása folytán. Az irodalmi szöveg tehát az ekphrasisok működtetésével szimulálja a képi reprezentációt.

A narratológiai szemlélődés fontos iránymutatója a leírás és az elbeszélés viszonyának meghatározása. Az atemporális kép leírása a temporális szövegben érdekes folyamatokat tükröz. Az olvasó minden hosszas, részletező tájleírást lassító tényezőként érzékel. Ez már olvasásszociológiai kérdéseket is felvet. Ide tartozik a széltében és attente olvasói viszonyulás. Don Fowler *Narratee and Describe. The problem of Ekphrasis*. című munkájában a leírás narratológiai problémájára kerül sor. Ambrus Zoltán *Midas király* című regényében nagy szerepet kap a látás és a látás útján elsajátított tudás. A térszerkezet megjelenítése izgalmas tartalmakat implikál a regény jelentésének felfejtéséhez. Az befogadó szinte együtt bolyong a szereplőkkel a városban, együtt lépked a poros, mauzóleumszerű helységeken, tapintja a régi tárgyakat, látja a festményeket. De olyan, mintha nemcsak terekről és tárgyokról lenne itt szó, hanem Biró Jenő lelkéről, múltjának darabkáiról. A tudás és nem tudás mozgatja a szereplőket, elkeseredett szerelmeseket, akik ki-bejárkálnak az ódon ajtókon, megsejtve az ott lapuló titkokat. A beszélgetéseket, a titkokat a kulcslyuk néha kiuszogja. Masa is végül a kihallgatás taktikájához folyamodik, követi a férjét a Kismező utcai házba, ahol meglesi a Biró titkát, és a tragikus múlt beavatottjává válik. A látás szorosan összefügg a tudással, gondoljunk csak az ókorban kialakult vak költő toposzára vagy az autopsziára!

Milyen a századvégi aranyálom? Mi történik, ha egy együgyű tanmeséről kiderül, hogy nem is annyira ártatlan? Vajon lehet-e egy festmény élőbb, mint az emberek? Lehet-e vetekedni egy halott és szinte szentként tisztelt asszonnyal? Lehet-e mauzóleumot építeni az emlékekből? Érdemes-e? És vajon, mi történik a művésszel, amikor kiusogják a titkát és rádöbben a valóságra? Többek között ezen kérdések megválaszolására vállalkoznék az előadásomban.

16:00-16:30 Mosa Diána (ELTE EJC)

**A kanonizálás és a kultikus olvasat hatása az *Iskola a határon* szövegtestére –
halhatatlanná tétel vagy rituális gyilkosság?**

Ottlik Géza nagyregénye a 20. századi magyar irodalmi kánon egy kulcsműve. Nemcsak a posztmodernre gyakorolt elvitathatatlan hatása, de az íróutódok tisztelgő parafrázálása, a megihlette társművészetek és a kultikus beszédmódot középpontba állító kiterjedt szekunder irodalma nyomán is. Kanonizáltsága ugyanígy tettenérhető a középiskolai irodalomoktatásban elfoglalt szerepében. A fentiekben megnevezett szférák vizsgálatán keresztül szeretném kimutatni a szöveg jellegzetes atmoszféráját, Ottlik szavával élve azt a „szekszepilt”, ami a regényegész hangulatát és esszenciáját adja. Motivikája, sajátos nyelvhasználata, a beáramló „csillagos ég” nyomába eredek, azt az irodalmi regisztert és mondanivalót szeretném megtalálni, mely a legkülönbébb olvasatokban egyaránt intenzíven és egyetemesen jelen van.

Ugyanakkor szót kell ejtenem az egyes idézetek a dekontextualizáció során végbemenő rombolásáról, a túl sokszor idézett szakaszok „mítoszveszejtő” jellegéről. Az irodalmi kánonalkotás elsődleges fórumának vizsgálatával kezdek, különféle 12. osztályos irodalomtankönyvek kiemelt Ottlik-idézeteit gyűjtöm ki. Majd elemzem a Bárka Színház azonos

című előadásának szöveggönyvét, az *Ottlik + mások* című gyűjteményes kiadást, Vezér Erzsébet *Alrealisták a határon* című Iskola-paródiáját, a szekunder irodalom egyes kiemeltebb szövegeinek kultikus beszédmódját, azok jellegzetes fordulatait és Esterházy Péter gobelinjét. Ez utóbbi gesztus kapcsán írta le Radnóti Sándor a „rituális megölte” fordulatot, melyet vizsgálódásom egyik kiindulópontjának és kulcsfordulatának tekintek. Kérdésként vettem fel, hogy a kultikus olvasat és értelmezés élővé teszi-e a regényt, egyfajta hagyományőrző tisztelgéssel jó módon dinamizálja azt, vagy épp ellenkezőleg háttérbe szorítja, és az azt értelmezők szájízére igazítva kiöli eredeti mondanivalóját. Az előadás kereteit figyelembe véve elemzésem nem terjed ki a kánon és a kultusz általános megtartó és romboló kettősségére, esettanulmányomban az adott regényszöveg dekonstruktív továbbélésére helyezem a hangsúlyt.

16:30-17:00 Magyary Anna (ELTE)

Ekphrasis és mítosz Nádas Péter *Emlékiratok* könyve című művében

Az *Egy antik faliképre* című fejezetben a Thoenissen nevű narrátor elbeszélésében szereplő képet mind az elbeszélői reflexiók, mind a szakirodalom a regény öntükröző *mise en abyme* jelenségének tartják. Bár az antik festmény leírása az *Emlékiratok* könyvének szakirodalmán belül igen gazdag recepcióval rendelkezik, mindeddig kevesen tárgyalták nyelv és látvány intermediális kapcsolatát.

Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogyan lép interakcióba verbális és vizuális reprezentáció, hogyan válik értelmezhetővé a szöveg a kép által vagy éppen fordítva: hogyan lehetséges a látvány nyelvi megközelítése.

Elsősorban azt kívánom bemutatni, miként idézi fel Nádas képleírása az antik ekphrasis retorikai hagyományát. Ezzel szoros összefüggésben fogom tárgyalni az *energeia* fogalmát, amely azt az eljárást jelöli, ahogyan élővé és jelenvalóvá teszi a beszéd a befogadó számára a láthatatlan vagy távollevő képet. Az *energeia* sajátos idődimenzióval bír, a képet az emlékezés és a fikció vagy fantázia segítségével jeleníti meg, így többek között a látszólag atemporális kép narratív komponensekkel való feltöltésének elemzését fogom elvégezni. Nádas szövegében a képi időbeliséghez szorosan kapcsolódik – Kerényi Károly fogalmával élve – a mitikus időtlenség is, így a mítoszelméleti vonatkozásokat és a mitológiai kontextust is tárgyalni fogom. De legalább ilyen fontos szerepet játszik az ekphrasis térdimenziója is: a szöveg hogyan állítja elénk és teszi térben is érzékelhetővé, megragadhatóvá, már-már testivé a látványt. Végül arra szeretnék kitérni, hogy a nyelvi és az episztemológiai akadályokon túl beszélhetünk-e képi hermeneutikáról, meg lehet-e érteni a látványt a nyelven keresztül.

14:30-17:00

Modern találkozások – szekcióvezető: Lengyel Imre Zsolt

14:30-15:00 Szemes Botond (ELTE EJC)

A szellemi, a történeti és az anyagi találkozása

Az *Emlékiratok* könyvének recepciótörténetében olyan ellentétes megközelítési irányok különböztethetők meg, amelyek a regény alapját képező kettősségre vezethetők vissza. Ugyanaz a feszültség és mintázat figyelhető meg a szakirodalmi tételek és a regény egyes elemei között, amely feszültséget/köztességet a szellemi-kulturális, a történeti és a materiális meghatározottságok nem szétválasztható összekapcsolódása eredményez. Míg a regénystruktúra egészét vizsgáló, gyakran filozófiai alapokon nyugvó értelmezéseket a szöveg egyes részleteire,

azok különféle anyagiságára koncentrálok, kevésbé absztrakt kérdésfeltevések váltják fel; addig hasonló mozgások által határozódnak meg a szövegben megkonstruált szubjektumok is.

Előadásomban ennek vizsgálatára teszek kísérletet: egy recepciókritikai áttekintés mellett a szöveg szoros olvasására. Interpretációm kulcseleme a szövegben megjelenő, már többek által is vizsgált színház motívum, amely gyakran (látni fogjuk: nem csak) a kulturális-társadalmi létezés metaforájaként működik a szövegben. Ennek ellenpólusaként értelmezhetőek a leírt jelenetekben talán legnagyobb hangsúlyt kapó érzéki-testi tapasztalatok; ezáltal – egyrészt – az újabb értekezések általam problematikusnak tartott kiindulópontjai helyett egy megalapozottabb és inkább szövegközeli eljárással beszélhetünk az anyagiság és testiség kérdéséről. Másrészt a színház vizsgálata rávilágíthat arra is, hogy az említett kettősség esetében nem kizáró ellentétéről, hanem egy bonyolult összekapcsolódásról van szó: értelmezésemben az ebből származó dinamika a szöveg működésének az alapja.

Az ezek mentén felépülő előadásomnak kettős tétje van. Egyrészt az *Emlékiratok* könyvének egy összetett értelmezésére teszek kísérletet, másrészt a szöveg nyelvisége, a könyv különböző kiadásai és a szakirodalom mozgásai alapján egy tágabb olvasáselméleti keret alapjait is felvázolhatónak tartom. Bízom benne, hogy sikerül igazolnom, hogy a két vállalkozás bizonyos szempontból valójában egy: nagyon hasonló meghatározottságok között jön létre ugyanis a könyvben megjelenő/megszólaló és az azt olvasó szubjektum is.

15:00-15:30 Lórentz Éva Noémi (BBTE)

A trauma elbeszélése Dragomán György *A fehér király* és *Máglya* című műveiben

Dragomán György *A fehér király* és *Máglya* című műveiben több síkon is tematizálódik az erőszak és a trauma elszívódása és elbeszélése. A regények egy lehetséges olvasata a traumaelbeszélésként való megközelítés lehetne, hiszen mindkét mű gyermek főszereplője saját traumáját, a szülőhiányt és az ebből fakadó létbizonytalanságot beszéli el. Ugyanakkor az elbeszélést kiegészítő cselekedetet, a trauma meghallgatását, a traumatapasztalattal szembeni reakciót is modellezik ezek a művek, főként a *Máglya*.

A vizsgálódásom során arra keresem a választ, hogyan válik a gyermek a trauma kitüntetett elbeszélőjévé, vagyis milyen elbeszélői magatartások teszik „gyermekhangúvá” a trauma elbeszélését, továbbá hogyan függ össze a referenciálisan dekódolható-eltávolító kronotoposzok képzésével és a mágikus látásmóddal a gyermeki nézőpont.

A trauma Menyhért Anna meghatározása szerint „egy sérülést okozó életesemény, amely elszívódóját kiszakítja egyrészt az időből, saját életének folytonos idejéből, másrészt pedig a nyelvből, a nyelvben-létből, hiszen fő jellemvonása, hogy nem elmondható” (uő: *Elmondani az elmondhatatlant*, Bp., Anonymus–Ráció, 6). A gyógyulás feltétele a történetek elmondása, az egyén és a társadalom esetében egyaránt. Ez azonban nehézségekbe ütközik, mert a traumatikus emlékezet nem történetyszerű, hanem fragmentált. *A fehér király* az apahiány okozta traumát viszi színre a novellaklusszerű szerkezetből adódó törésekkel. A *Máglya* beékelte narratívája – a Nagymama elbeszélése – a traumaelbeszélést és meghallgatást, a gyógyítási folyamatot is reprezentálja. Felfedem, ahogyan a történelmi traumákból való gyógyulás megjelenítése megfeleltethető a Paul Ricœur által az *Emlékezet – felejtés – történelem* című munkájában leírt folyamatnak, melynek végpontja az aktív felejtés és a megbocsátás.

A személyes trauma a kollektív trauma részeként, vagy akár következményeként tűnik fel. Így elbeszélésében szükségszerűen megjelennek a történelmi eseményekre való utalások. Az elbeszélő gyermek mivoltából fakadóan a történelem az életkori sajátosságoknak megfelelő helyzetek (tanórák, számonkérések, játékok és sporttevékenységek) tematikájába ágyazva jelenik meg. Például a csernobili atomreaktor felrobbanására való utalás *A fehér királyban* a futballmérkőzés kontextusában válik életbevágóan fontossá. A *Máglyában* a forradalom áldozatainak tragédiái az ikertestvérek játékbabájának cseréjével függnek össze. A múlt

feltárását a kirakójáték metaforája több variánsban írja le: törött kancsó, széttépett levél darabkái, szétszórt dossziék.

Előadásom célja azt körvonalazni, hogy a mágikus gyermeki látásmód megfelelő nyelvet biztosít az erőszak és a trauma elbeszélésére. A trauma feldolgozása a találkozások révén valósul meg. A mágia, a játék és a beszélgetés kitüntetett találkozások, ugyanis a gyógyulás különféle fázisait, aspektusait modellezzik.

15:30-16:00 Pap Zsolt (BBTE)

Kiszolgáltatottság! Szabadság? Csáth Géza

Előadásom alapvető célja, hogy Csáth Géza életművét egy olyan irányból közelítsem meg, amely valamelyest – még hogyha épít is rá – eltér a legjellemzőbb, művészetéről szóló diskurzustól, a pszichoanalitikus értelmezéstől. Abból a tapasztalatból indulok ki, hogy Csáth novellisztikájának befogadási horizontja viszonylag egynemű, túlnyomó többségben idegorvosi, pszichoanalitikusi praxisával, morfindependenciájával és ezek összefüggéseivel kapcsolódnak valamilyen módon az értelmezések. Ezeknek az interpretációs tendenciáknak a legitimitását meg nem kérdőjelezve egy olyan szempontot kívánok felvetni, amelyben egyszerre benne rejlik egy újfajta Csáth-kép megrajzolása és a fent jelzett irány kiegészítése, megértése egyaránt.

Előadásomban a Csáth novellisztikájára jellemző kiszolgáltatottság tapasztalatából indulok ki, ennek tükrében vetem fel a szabadságnak, mint hiánynak a problémáját. Arra vagyok kíváncsi, hogy amennyiben a szabadság fogalma felől kezdjük el olvasni az életművet, mennyiben kapunk eltérő képet a szerzőről, és mennyiben értelmezhető újra a korábbi értelmezési keret. Ugyanakkor feltevésem szerint ez a kísérlet egyrészt többpólusúvá teheti Csáth művészetét, kiszélesítheti, árnyalhatja a róla kialakult kánont, másrészt felmerülhet a lehetősége annak, hogy az európai gondolkodásnak egy, a Freud nevével fémjelvezhető irányvonalától eltérő pásmájához közelítsük.

16:00-16:30 Kukri Márta Mária (ELTE EJC)

Reményeink – a csillag motívumának értelmezése Pilinszky János néhány versében

Előadásomban a csillag motívumát fogom vizsgálni Pilinszky János költészetében, nagyobb hangsúlyt fektetve a *Trapéz és korlát* című kötetre, mivel szövegszerűen itt jelenik meg a legkoncentráltabban. Ahogy Beney Zsuzsa is megállapítja egy tanulmányában,¹ a korai versek (*Te gyózz le, Halak a hálóban, Éjféli fürdés, Trapéz és korlát*) hangulatilag-képileg viszonylag egységes tömböt alkotnak, mindegyik az éjszaka jelentéskörét dolgozza fel.

Az előadás célja megmutatni, hogy a kedvelt és már-már kiüresedett motívumot hogyan kelti új életre Pilinszky költészete, hogyan kapcsolódik az előző korok elképzeléseihez, ugyanakkor hogyan újítja meg a hagyományt. A korai versek lírai énje az ég csillaghálóját börtönként érzékeli, mely a kozmikus egyedüllét érzetét erősíti. Egyszerre sugallja a bezártságot és a végtelenséget: a hálón túl határtalan tér van, mely az ember számára befogadhatatlan. A csillagképek elrendezettséget sugallnak, de az elrendező hatalom idegen és megközelíthetetlen, emiatt kiszámíthatatlan is.

Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a csillag metaforája végigkíséri az életművet, és a jelölt szemantikája folyamatosan formálódik, ezért előadásomban kitérek későbbi költeményekre is, mint a *Senkiföldjén* vagy a *Kihűlt világ*, felmutatva a jelentésbeli különbségeket és hasonlóságokat az első kötet verseihez képest. A *Senkiföldjén* című költeményben megjelenő „első csillag” például értelmezhető fénysugár kibocsátójaként, mely a szem belsejébe hatol. Metaforikus síkon jelentheti a lírai én önmegismerését, mely a szív segítségével történik. Ahogy nem láthatunk fény nélkül, úgy a belső lényeg sem vizsgálható a

szív látása nélkül. Ily módon a biológiai olvasattól a metaforikus értelmezésig jutunk, a szemtől az agyig tartó folyamattól a szemtől a szívig tartóig.²

A csillag motívumának ez a jelentése teljesen különbözik a *Trapéz és korlát* verstömbjében megszokottól. Míg ott az éjszakával, sötéttséggel és ezáltal a megismerhetetlenséggel állt összefüggésben a jelentés, addig ebben a versben a fény, mint a megismerés feltétele kapcsolódik hozzá. Ebből a szempontból a vers egyedülálló szigetet képez az életműben, hiszen az általam vizsgált költemények többségében a csillag negatív konnotációkat hív elő. A kutatáshoz elsősorban Beney Zsuzsa, Tolcsvay Nagy Gábor és Horváth Kornélia tanulmányait használtam fel.

Hivatkozott irodalom:

¹ BENEY Zsuzsa, *Ikertanulmányok*, Bp., Szépirodalmi Kiadó, 1963, 14.

² HORVÁTH Kornélia, *Szem, csillag, éjszaka* – H. K., *Túhegyen: versértelmezések a késő modernség magyar lírája köréből*, Bp., Krónika Nova, 1999, 53, 59.

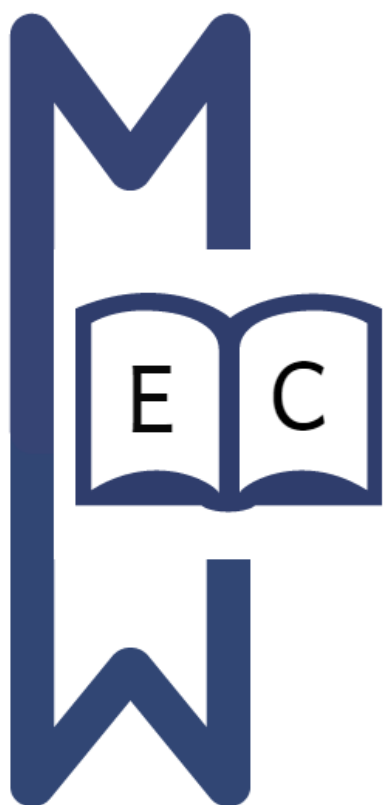
16:30-17:00 Kintli Borbála (ELTE EJC)

Egy másik művészet

Az 1948-as *A valóság és árnyéka* c. tanulmányban Lévinas éles művészetkritikát fogalmaz meg. Etikai megalapozottságú filozófiájának aspektusából szemlélve bírálja az esztétika területét, melynek az elkötelezetlenséggel kell szembenéznie. Lévinasi megfogalmazásban kijelenthető: minden műalkotás szobor – kővé dermedve önmagában áll, képtelen a párbeszédre. Az így felfogott művészet meglehetősen távolra kerül a vele egy időre eső Sartre-i megközelítéstől. Sartre *Mi az irodalom?* című írásában az irodalom társadalomról való leválaszthatatlanságát hangsúlyozza, a műalkotás lényegében tett, mivel az emberek szabadságát megcélozva cselekvésre ösztönöz. A két írás közti szakadék akkor válik érdekessé, amikor a művészetről alkotott lévinasi képet tágabb kontextusában vizsgáljuk, ezzel egyúttal *A valóság és árnyékának* ellentmondásai is felerősödnek. A későbbiekben Lévinasnál határozottan kirajzolódik egy az immár az etikai szférán belül elhelyezett – „elkötelezett” – művészetnek az eszméje, melynek emblematikus példája Celan-esszéje.

A valóság és árnyéka problematikája minden kidolgozatlansága ellenére fontos kérdéseket vet fel, melyek önmaguknál távolabbra is mutathatnak. Az előtérbe helyezett fogalmak – árnyék, szobor, kővé dermedtség – Pilinszky költészetének meghatározó elemei, gondoljunk a *Harmadnapon* c. kötetre, különösen is az *Apokrifre*. A két gondolatvilág érdekes párbeszédbe lép egymással, mely nem tekinthető pusztán véletlennek, teljességgel esetlegesnek. A 20. század traumái Lévinas és Pilinszky életművét alapjaiban hatják át. Lévinas a filozófia új megalapozását kísérli meg, a létnek a háborúban megmutatkozó totalizáló hatása alóli kilépést sürgeti, így ontológia és metafizika ellenében az etika válik első filozófiává. Pilinszky pedig ars poeticaként a jóvátehetetlen jóvátételének eszméjét fogalmazza meg, illetve átveszi a Simone Weil-i mozdulatlan elkötelezettség gondolatát. A külön-külön megfogalmazott művészetre vonatkozó célkitűzés annak az etikai igénynek igyekszik megfelelni, melyet Tengelyi Lévinas-interpretációja nyomán elementáretikának nevezhetünk. Értelmezésemben a Pilinszky által evangéliumi esztétikának nevezett törekvés ezen keresztül megközelíthető, lévinasi fogalmakkal leírható.

Előadásomban az így megfogalmazott esztétikai igényt vizsgálom. A lévinasi ōuvre ellentmondásai, problematikája mellett az *Apokrif* elemzésével mutatok rá az elementáretika keretén belül mozgó művészet lehetőségére, lehetőségeire.

Magyar
műhely